

Latvijas valsts privātsaimniecisko
uzņēmumu loma valsts finansēs un
tautsaimniecībā.

Rīgā, 1932. gadā.

Saturs:

		e. p.
I	Problemas teorētiskais nostādījums	1.
1.	Valsts iekšējumu avoti	1.
2.	Valsts privātsaimniecisko uzņēmumu jēdziens	4.
II	Valsts privātsaimnieciskū uzņēm. vēstures perspektīvē	6.
III	Valsts privātsaimnieciskū uzņēmumi Latvijā	7.
1.	Vispārējais apraksts	7.
2.	Ties vēsturiskis apraksts	9.
3.	Atsevišķu uzņēmumu apraksts	11.
	a) tekstili	11.
	b) Rūpniecības uzņēmumi	21.
	c) Īrniecības uzņēmumi	36.
	d) Valsts īrniecību satiksmes uzņēmumi	42.
	e) Valsts kredītistādes	43.
	f) Lauksaimniecības uzņēmumi	52.
	g) Aizidniecības uzņēmumi	52.
	h) Dažādi uzņēmumi	53.
IV	Īe 2 15	54.

Problemas teoretiskais nostādījums

Šī darba uzdevums - kā to jau rāda pats virsraksts - noskaidrot Latvijas valsts privātsaimniecisko uzņēmumu lomu valsts finansēs un tautsaimniecībā. Šai darbā vēlāk nerastos traucējumi vai pārpratumi apskatāmā jautājuma saturā un apjoma ziņā, iepriekš vispirms noskaidrosim tā pamatus un apjomu, jeb - citiem vārdiem izsakoties - noskaidrosim par ko un cik tālu mēs šeit runāsim. Šeit kļūstami šādi atsevišķi galvenie jēdzieni: a) Latvijas valsts; b) valsts privātsaimnieciski uzņēmumi un c) šo uzņēmumu (1. un 2.) loma; d) valsts finansēs un tautsaimniecībā.

Pu pirmā jēdziena - Latvijas valsts - tuvāk iepazīsimies, jo tas, ko ar to saprast, visiem labi zināms un tur nekādas domstarpības nevar būt.

Attiecībā uz otro jēdzinu lieta vairs nav tik vienkārša, ko saprast ar apņēmīgu "valsts privātsaimnieciski uzņēmumi"? Šis galvenais jēdziens savukārt ietver sevī trīs atsevišķus apakšjēdzienus: a) valsts; b) privātsaimnieciski un c) uzņēmumi. Valsts jēdziens šim gadījumā saprotams vārda šaurā nozīmē, un proti tā, ka šeit būs runa tikai par valsts kā tādas un ne vispār par publisko apvienību privātsaimnieciskajiem uzņēmumiem. Tā tad šis jēdziens pēc sava apjoma sašaurināms, izmetot no tā pašvaldību u. c. publisko apvienību privātsaimnieciskos uzņēmumus, un runājot tikai par valsts kā tādas privātsaimnieciskajiem uzņēmumiem.

Šai varētu labāk noskaidrot pašu privātsaimniecisko (valsts) uzņēmumu jēdzinu (b un c), kas visā šim darbā būs kardinalais punkts, lietderības dēļ taisīsim mūsu pārliecību - iepriekš apskatot jautājumu, no kādiem avotiem vispār valstis ņem līdzekļus savai publisko vajadzību apmierināšanai. Tālāk - no visiem valsts ieņēmumu avotiem izdalot un norobežojot ieņēmumus no valsts privātsaimnieciskajiem uzņēmumiem, redzīsim tuvāk un varēsim noskaidrot pašu šo uzņēmumu būtību un raksturu.

Valsts ieņēmumu avoti.

Conrad's¹⁾ visus valsts ieņēmumu avotus iedala šādās 6 galv. grupās:
1) Valsts manta un valsts privātsaimnieciski uzņēmumi pū brīvas konkurences;
2) Regalijas; 3) nodokļi; 4) nodevas; 5) mēnča nod. (Beiträge);

¹⁾ Finanzwissen ochaft, 5. l. p.

6/ Valsts kredīts. Šai visuo 500 valsts ieņēmumu avotus vienu no otra varētu labāk atšķirt, aplūkosim tos duvār, sākot to nosauktojamu būvē ar regālijām u.c., un beidzot plašāk ar valsts privātsaimnieciskajiem uzņēmumiem, jo pēdēji šim gadījumā ir mūsu pētīšanas objekts.

Valsts regālijas.

Conrad's regālijas apertuē par monopolizētām lidošanas tiesībām, kuras iekūtas no privātpersonu rokām un pārņēmušas valsts kā augstākās varas rokās, lai pēdēji no tām gūtu ieņēmumus vai arī varētu labāk iekārt saimnieciskos uzdevumus. Regālijas var būt: 1/ kā zināmi uzņēmumi vai nodarbes, piem.: degvīna, tabakas u.c. monopoli & 2/ zināmu dabas mantu piesavināšanās no valsts puses ar privāto personu īpašuma tiesību aprobežošām. Šim laukā, piem.: zelta, platīnas u.c. regālijas; 3/ palu zināmu ūdeņu un lidošanas tiesību vai arī zināmas darbības tiesības, piem.: moku kalsānes un pasta regālijas.

Šeit Conrad's išķi vēl divi monopola formas:

a/ pārvaldes monopoli, kur valsts valsts var iekārt savus uzdevumus palicotu privāto komunisku izlēģšanai, kā piem. pie pasta un moku kalsānes regālijām;

b/ finansu monopoli, kuru galvenais vai pat vienīgais mērķis valsts kasei saņādat lielākus rēķinājumus, nekā tas būtu iespējams pie neaizsargātas saimnieciskās darbības (pastāvot privātai konkurencei); jeb arī, lai zināma priekšmeta aplūkošanai iesūtu viēlāk un lietderīgāk, nekā tas būtu iespējams parastajā aplūkošanas ceļā. Šo monopols pat par sevi nav nekāds nodoklis, bet gan tikai viens no nodokļu rēķināšanas veidiem.

Pie šī punkta - regālijām - jāpietēmē, ka jaunākos laikos šim grupā iekārtosos ieņēmumu avotus sadala citās ieņēmumu formās. Regālija ir vēl palikusi tikai kā vēsturiska kategorija; lielāka noēme tai bija viduslaikos. Tagad regāliju grupā ievēto visus tos ieņēmumus, kurus šik ērti nav iespējams ievētot citās pastāvošajās rubrikās.

Nodokli. Nodokļu jēdzini varētu formulēt kā to iemārumu vai mantas daļu, kuru valsts (arī citas publiskās apvienības) ņem noliktos apmēros un pūspide kārtā no atsevišķajiem saimnieciskojušiem subjektiem, kas arodas uz valsts iestādes, bez kā par to došu kādu lišu atbilstību; piem. iemāruma, mokes u.c. nodokli. ad. Vaqnes nodokļu rēķināšanai vēl pūviena sociālpolitisku raksturu, un priekšmantas būvēdēģāku sadalīšanu.

Nodevas ir atlīdzība, kuru personas maksā sevīkos gadījumos par valsts vai citu publisko iestāžu pakalpojumiem.

Mērķa nodokļi vai nodevas (Beiträge) kalpo pilnīgai vai daļējai izdevumu segšanai no publiskajām aprīcībām sabiedrības interesēm ierīkojamām vai uzturamām iestādēm un ierīcībām un tiek ņemti pūspīdu kārtā no tiem, kuriem no to ierīkošanas ceļas sevišķi saimnieciskas dabas labumi.

Aizņēmumi rodas no parāda uzturēšanas valsts, pašvaldības u.c. kredīta veidā. Kredīts nolūts ārkārtīgu vajadzību segšanai, kuras nevar apmierināt regulāro ienākumu ceļā.

Valsts mantas un privātsaimnieciskie valsts uzņēmumi pū brīvas konkurences.

Šeit ienākumu gūšanai valsts uztājas kā privātsuzņēmums, bez kādām sevišķām privilēģijām. Pamatā tiek vispārēji privātsaimnieciskie principi. Tas attiecināms uz a) domajiem: valsts zemēm, mēšiem, tad b) uz dzelzceļiem, rūpnīcībām un tūderīcībām uzņēmumiem, bankām etc. Šeit ļoti retiem pūskaidēt lūtas un pasākumus, kuri prasā tikai izdevumus jeb arī atmet tikai nenozīmīgus blakus ienākumus, piem.: mūzejus, pilis, ciļokšņus, lauksaimniecības mācības un paraugsaimniecības etc. līdzīgu pasākumus. Šiem vairāk labīcībām raksturīgs un tie uztatāmi ne kā finansu, bet gan pārvaldes mantas un pasākumi. Pretēji valsts uzņēmumiem šos varētū apzīmēt un uztatīt zināmā mērā par valsts iestādēm, un protī pārvaldes iestādēm. Franči Šimī savā darbā šķīro un apzīmē: "domaine privé" un "domaine public". Tā tad valsts privātsaimnieciskajiem uzņēmumiem, tāpat valsts mantas eksploatācijai būtu viena būtiska pazīme (kaut gan ne visos gadījumos), ar ko tos var atšķirt no pārējiem līdzīgiem valsts pasākumiem, un protī: nolūks gūt zināmus finanšiālus rezultātus, neatkarīgi no tā vai to kādreiz arī var sasniegt.²⁾ Protams, tas ir tikai tādā gadījumā, ja mēs par valsts privātsaimnieciskajiem uzņēmumiem un valsts manta uztājam kā par ienākumu avota valsts rasi, jeb eļiem vārdiem izsakoties - ja uz tiem skatāmies no valsts finanšu politiskā vīdoka. Visiem tiem valsts pasākumiem, kurus mēs iestādām no šeit apskatāmā valsts ienākumu avota aploka, kā jau minētajiem: mūejiem, pilīm, ciļokšņiem u.c. ir cita nozīme, protī: vispār valsts kultūrpolitiskajā, valsts drošības, sociālpolitiskajā laukā (piem. dažādas apdrošināšanas sab.-bes) etc. Pat tautsaimniecisko nozīmi dūši tiem gūti saskatīt, bet par to vēl runāsim vēlāk.

1) Conrad, 5. l. p. + Šheberg 41. l. p.

2) Šheberg, 59. l. p.

Tā varētu klasificēt valsts ieņēmumu avotus. Ka sadalījums varētu būt šāds vai arī vispār masliet savādāks, tam mūsu problēmas risinājumā nav būtiskas nozīmes. Galvenais, kas šeit mūs interesē: prasīt atšķirt un norobežot ieņēmumus no valsts mantas un valsts privātsaimnieciskajiem uzņēmumiem no pārējiem valsts ieņēmumu avotiem.

Kā no iepriekšējās valsts ieņēmumu avotu klasifikācijas redzams, pirmajiem 4 punktiem: uzglabāšanai, nodokšiem, nodvāšanai un mērķnodvāšanai (Beihäge) vairākas kopējas pazīmes, un galvenās no tām: a/ lielākā vai mazākā mērā obligāts jeb piespiedu raksturs jeb to prasības; b/ vienpusīga (tikai no valsts puses) to notikšana kā pēc mērķa veida, tā arī apmēra. Uz šo kopējo pazīmju pamata visus šos 4 valsts ieņēmumu avotus varētu apvienot vienā kopējā grupā ar nosaukumu valsts publiski-tiesiskie ieņēmumu avoti. Tā kā 6. punktā - ieņēmumos no valsts mantas un valsts privātsaimnieciskajiem uzņēmumiem - stingri uzsvērts privāttiesiskais jeb privātsaimnieciskais raksturs, tad šo avotu var apzīmēt par valsts privāttiesisko ieņēmumu avotu.

No iepriekšējās sīkākās klasifikācijas atsevišķi varētu minēt valsts kredītu. Bez kredīta vēl paliek pāri viens valsts ieņēmumu avots, kuram lielāka nozīme bij agrāk, piem. viduslaikos, bet vēlāk atkal šī nozīme masinājās un pēdējā laikā dažās valstīs atplaukst atkal - ieņēmumi no ziedoņiem un dāvanām.

No visiem valsts ieņēmumu avotiem: valsts publ.-tiesiskajiem ieņēmumiem, valsts privāttiesiskajiem ieņēmumiem un valsts kredītiem un brīvprātīgajiem ieņēmumiem, mūs interesē tikai valsts privāttiesiskie jeb privātsaimnieciskie ieņēmumi, kurus apskatām tad arī pieprasīsim visu turpmāko vērību.

Bet arī no šī privāttiesiskā valsts ieņēmumu avota mūs interesē tikai daļa, un proti: valsts privātsaimnieciskie uzņēmumi. Valsts privātsaimnieciskās mantas ekspluatāciju un ieņēmumus no tās šeit neapskatīsim, jo tas neietilpst mūsu apskatāmā jautājuma robežos.

Valsts privātsaimniecisko uzņēmumu jēdziens.

Sīds šim gan jautājumam par valsts privātsaimnieciskajiem uzņēmumiem, iedalot tos no pārējiem valsts ieņēmumu avotiem, bet pašn šo uzņēmumu jēdzienu turāk reformulējām. Parastais ceļš kādas lietas vai parādības jēdzini izteikt īsākā vai garākā definīcijā, bet šo paņēmieni šim gadījumā nepielidosim. Jo pirmkārt: par vienu un to pašu jēdzini vairākiem tā aplūkotojiem var būt dažādi nosaukumi un līdz ar to arī dažādas definīcijas;

un kurā no tām parizā, to ēdi būti grūti, pat neiespējami patināt;
 Otrkārt: ar īsām definīcijām var gan operēt eksakto zinātnu laukā
 (resp. zinātnes eksaktajās nozarēs), kā matemātikā, daļai dabas zi-
 nātnēs etc, bet saimniecisko zinātnu laukā reti kad vienā īsā
 definīcijā var ielikt visu definējamo jēdzina saturu. Tādēļ šeit mē-
 dīsim noskaidrot valsts privātsaimniecisko uzņēmumu jēdzienu, sa-
 līdzinot tos ar citiem līdzīgiem pasākumiem un pēc tam atkal no-
 robežojot no tiem un tuvak aprakstot to būtību (sk. 1. l. p.).

Ko tad īsti nozīmē apzīmējums „valsts privātsaimnieciski uzņēmumi”?
 Aplūkosim vispirms apzīmējumu „valsts uzņēmumi” (pašaidām atļautot apz.
 „privātsaimnieciski”), likot uzsvaram uz „uzņēmumi”. Valsts uzņēmumi,
 kā to jau iepriekš redzējām (sk. 3. l. p.), jāatzīst no valsts iestādēm, kuras
 pastāv vispār administratīviem nolūkiem vai arī zinātnu pakal-
 pojumu pildīšanai, kuras valsts izdara vai nu pilnīgi bez
 atlīdzības, vai arī par atlīdzību, kas tomēr nesedz šo iestāžu uztur-
 nēšanas izdevumus, vai arī zinātnos gadījumos valstij dod tīrai
 nenoņēmīgus blakus ieņēmumus. Šis būtu publiskās iestādes šī vār-
 da šaurākā nozīmē. Jessen's² šīnī sakarībā lieto tīrai citu
 terminoloģiju, bet lietas būtība paliek tā pati. Viņš izšķir:

- a/ Valsts pasākums, pie kuriem jāpūlmaroā (Zuschußbetriebe);
- b/ Valsts pasākums, kuri iztur paši ar sevi (Kostendeckungsbetriebe);
- c/ Valsts pasākums, kuri dod atlikumus (Überschußbetriebe).

Pēdējos (c) mēs apzīmējam par valsts uzņēmumiem (Staat-Unternehmungen
 oder Überschußbetriebe), kādu apzīmējumu lieto - kā jau iepriekš redzējām
 - Conrad's, Scheberg's, Saitzen's u. c. Pirmajos 2 p. (a un b) ietilpošos
 valsts pasākumus mēs apzīmējam par valsts iestādēm šī vārda šaurākā
 nozīmē. Tas būtu konkrītais nostādījums. Praksē gan daudzos
 gadījumos publiskos uzņēmumus no publ. iestādēm atšķirt nākas diez-
 gan grūti. It īpaši vēl tādēļ, ka valsts privātsaimnieciskajiem uzņēm-
 umiem ne katrreiz ir vienīgi fiskālās intereses, resp. finansiatās intereses.
 Piem, kā to vēlāk redzēsim, var būt un ir arī vispārības intereses.
 Tās var būt ļoti līdzīgas tām interesēm, kādas ir valsts iestādēm
 šaurākā nozīmē, piem.: plašākām tautas masām nepieejamas
 labietības un pakalpojums padarīt pieejamus, jeb arī nolūks,
 ar dažu privātsaimniecisko nozaru pārņemšanu (arī nepilnīgu)
 valsts rokās, iekautis koriģējoši šīs nozāres etc. Tāpat klauvs
 finansiatajiem var būt arī politiski, kultūratī u. c. motīvi.³

Tālāk - apzīmējums „valsts privātsaimnieciski jeb privātsaimnieciskie
 uzņēmumi” likams pretstatā un atšķirams no:

- 1/ valsts publ. līdskajiem uzņēmumiem - monopoliem u. c.;

¹ Saitzen, 11. l. p.

² Hörterbuch der Volkswirtschaft, 2 Bd., l. p. 1065.

³ Saitzen, 12. l. p.

2/ vispār no privātpersonu un no jauctajiem: publ.-privātlīdzsiska-
jumu uzņēmumiem.

No valsts privātlīdzsiskajiem un privātsaimnieciskajiem uzņēmumiem
ienākumus valsts ņem tieši.

Savēkot kopā par valsts privātsaimnieciskajiem uzņēmumiem
iepriekš likto, varam dot šādu to raksturojumu: Valsts privāt-
saimnie uzņēmumi ir tādi valsts saimnieciskas dabas pasākumi, ku-
ri darbojas bez kādām īpašām privilēģijām (pi. brīvas konkurences)
un privātsaimnieciskiem principiem. To uzdevums dot valstij
zināmus finansiālos rezultātus. Bez šī var būt arī citi uzdevu-
mi - vispārības u.c. interešu ievērošana, bet katrā ziņā mērķu
pildīšanas princips paliek.

Valsts privātsaimnieciskie ienākumi vēstures perspektīvā.

Valsts privātsaimnieciskā darbība saskatāma jau sen atpakaļ.
Tiduslaineros privātsaimnieciskie ienākumi īstais ja galveno valsts
kārtējo ienākumu avotu. Sīlāko lomu šeit spēlēja ienākumi no
domeņiem (zemes īpašumiem, lauksaimniecības un mērsaimniecības) un
regulācijām (medību, apakšzemes bagātību, sāls u.c.). Tikai kara ga-
dījumā, lai unaidnīkam varētu stāties pretim pēc iespējas li-
lāku un labāk apbruņotu karaspēku, nāma vienreizēju nodokli.
Merkantīisma laikā valsts zemes īpašumu vēl dašādi paplaši-
nāja, bet jau ar 18.g.s. to nozīme, samarā ar to iekšējās
un ierīšanās par parādēm, kā arī atdāvinājumu labvēlību, kā
tas bij Anglijā, ievērojami mazinājās. Merkantīstiski valsts bagātību
un līdz ar to labklājību gribēja sasniegt ar aktīvu līdzsūtības bi-
lanci. Šim nolīkam kalpoja: no vienas puses importa ierobešo-
šana un no otras puses gatavo fabrikātu eksporta veicinā-
šana. Valstis pašas ierīvoja daudz uzņēmumu, kā tīra fabrikas,
bankas etc, pa daļai, lai arī privātos pamudinātu uz šādu rī-
cību un pa daļai - lai no šiem uzņēmumiem gūtu ienākumus.

18.g.s. beigās ienusa individuālistiskas stāvas un līdz ar to
valsts atkāpās no privātsaimnieciskās darbības. Fiziokrātu un
ad. Smith'a mācības par individuālistisku saimniecības politiku
sekas bij individa brīvība saimnieciskajā dzīvē.² ad. Smith's
saskatīja tikai divs uzdevumus valstij: 1/ pūnākumu sargāt valstī
no ārējiem ierīcijiem; 2/ aizsargāt pilsoņu tiesības un 3/ pūnā-
kumu uzturēt zināmas iestādes. Tā tad valstij atstāta tikai
„narkts sarga” loma.

1/ Conrad, 5. l. p.

2/ Philippovich, 441. l. p.

Ļem šo ideju iedziļināt 19. g. s. valsts privātsaimnieciskā darbība sāka iet ārpus. Valsts atkāpās no saimnieciskās darbības un vērtēja visu savu uzmanību politiskajiem un administratīvajiem uzdevumiem.

Tāču tā pašā 19. g. s. gaitā atkal mainījās uzskati par valsts bū-
tību, tās mērķiem un uzdevumiem. Saimnieciskā un sociālā at-
tīstība pūcīvoja dzīvi pārvērtību un valsts atkal iejaucās privāto
saimniecīgošo indivīdu saimnieciskajā dzīvē. Un ja arī sāmus tas
nenotika līdzaudz finansīšu mērķu dēļ, bet gan vairāk saim-
nieciski-politisku motīvu dēļ, taču tas viss ļoti rādīja, ka
valsts privātsaimnieciskā darbība lielākos apmēros ir ne tikai iespē-
jama, bet var būt pat derīga. It īpaši ievēojamu daļu no visa
ieņēmumu budžeta privātsaimnieciskū ienākumi sastādīja (un sa-
stāda arī tagad) dažu valstu pašvaldību budžetos, piem. Vācijas at-
sevišķo valstiņu un pašvaldību budžetos. Turpretim visas Vācijas
valsts, un it īpaši Anglijas budžetu ienākumus gandrīz pilnīgi
sēda nodokļu celā.

Rumājos par valsts privātsaimnieciskajiem ienākumiem pē-
dējos gadu desmitos, pastipojams, ka tie palielinājās lielā mērā
sakarā ar valsts mežu īpašumu paplašināšanos un dzeļu pār-
ņemšanu valsts rokās.

Valsts privātsaimnieciskū uzņēmumi Latvijā.

Vispārējais apraksts.

Ļercams uzskatām Latvijas valsts privātsaimnieciskos uzņēmumus
divāru aprakstu, iepriekš vēl nedaudz pi šī jautājuma vispār.

Galvenais, kas no šiem uzņēmumiem visvairāk varētu interesēt,
ir to rentabilitātes jautājums. Bet tā atzināšanā jāatdus uz li-
elām (viena otrā gadījumā pat nepārspējamām) grūtībām. Jo: 1/ ne par
visiem valsts privātsaimnieciskajiem uzņēmumiem var dabūt atbilsto-
šus datus, piem. Valsts elektrotehniskā fabrika (V. E. F.), Armijas ekono-
miskais veikāls, diļpājas kara ostas darbnīcas un diāšu fabri-
ka, kas ir vieni no vislielākajiem valsts privātsaimnieciskajiem
uzņēmumiem, par savu darbību gandrīz nevākus datus neizsnidz,
jo tos uzskata par uzņēmuma noslēpumu. 2/ Ja arī par kā-
diem uzņēmumiem kaut kādus datus var dabūt, tad šū citai,
kuri uzrāda valsts kasē ieskaitītās summas, nav diās peļņas
nādītāji; tie uzliņojami tikai par oficiālajiem peļņas cipariem.
Pēdējie daudzos gadījumos saku vēl veselu virkni izmaksu poste-
ņu, no kuriem tie vēl būtu atīrāmi, lai dabūtu faktiskos
↳ Conrad, 5. l. p.

tirās pelņas rādītāju. Bet šis attīrīšanas darbs nav tik vienkāršs, vēl vairāk - pa lielākai daļai neiespējams (ņemot vērā l.p. kinto).

Vispār valsts uzņēmumu grāmatvedības galvenais mērķis nav precīzi rādīt pelni vai zaudējumus, bet gan tikai sekot tam, lai viss noritētu saskaņā ar budžetu un likumiem.

Atlietība uz ieguldīto kapitālu sanāms apmēram tas pats. Piem. vai ir kāds precīzs aprēķins atlietība uz mūsu valsts devalēto ieguldīto kapitālu, kuri pārņemti no agrākām valstīm? Bez šaubām nav un šādos gadījumos to precīzi noteikt arī nav nekas iespējams. Bet ja mēsina kādā uzņēmumā ieguldīto kapitālu, vai tam var iedarīt precīzus atlietīgus norakstījumus?

Tāpat grūti aprēķināt naudā daļu valsts uzņēmumu likumības privilēģijas nuansēt nodokļu esē. Nav precīzu skaitļu arī par mūsu devalēto valsts paimnieciskajiem pārvaldījumiem.

Tālāk vēl jāizrāda uz praktiskajām grūtībām pateikt, ko skaitīt pie valsts paimnieciskajiem uzņēmumiem. Kā redzējam problēmas teorētiskajā nostādījumā, ir daži valsts paimnieciskie pasākumi (īstādes šī vārda šaurākā nozīmē), kuriem liela līdzība ar valsts paimnieciskajiem uzņēmumiem šī vārda tišajā nozīmē, bet tomēr tos pie valsts paimnieciskajiem uzņēmumiem nevar pieskaitīt. Pielūkois pie agrāk aprakstīta teorētiskā sadalījuma, no visas valsts paimniecisko pasākumu grupas, ko parasti valsts budžetā, valsts statistiskās pārvaldes un citos iedzīvotāju aprēķinā par „valsts paimnieciskajiem uzņēmumiem”, īsto valsts paimniecisko uzņēmumu skaitu sastāda mazākumu no visas šīs grupas objekti kopumā. Bet tā kā šī grupā objekti skaitu sniežas vairākos šimtos (no kuriem lielākā daļa ir samērā nelieli), tad to praktiskos sadalījumus pēc skaita īstajos valsts paimnieciskajos uzņēmumos un neīstajos, jeb īstādēm šī vārda šaurākā nozīmē, gandrīz neiespējams (ņemot vērā abu šo grupu grūto atšķiramību) un tam šim gadījumā arī nebūtu nekādas praktiskas nozīmes un vajadzības. Tikai atsveiško valsts paimnieciskos uzņēmumu tuvākā aprakstā aplūkosim vieniīgi svarīgākos no tiem, bet, runājot par valsts finansialajiem rezultātiem, ņemsim vērā tos visus.

Iatvijas valsts budžetā nodalījums „Valsts uzņēmumi” ietver šādas to grupas:

1. Aalceļi.
2. Lauksaimniecības uzņēmumi.

3. Īdenscelu satiksmes uzņēmumi.
4. Mešsaimniecības uzņēmumi
5. Rūpniecības uzņēmumi.
6. Ģudniecības uzņēmumi.
7. Valsts kredītiestādes.
8. Ārvalstu uzņēmumi.
9. Pārējie uzņēmumi.

No visām šīm 9 grupām apskatīsim tikai 8, un proti - izņemot "mešsaimniecības uzņēmumus", jo šī grupa pēc savas būtības nav nekāda uzņēmumu grupa, bet gan tikai valsts mantas - mežu ekspluatācija. Ja mēs to iekļautu uzņēmumos, tad jau to pašu vajadzētu darīt arī ar valsts zemi, ēkām etc, kas būtu pilnīgi nepareizi. Nenoliedzams, ka šī "mešsaimniecības uzņēmumu" grupā ir arī īsti uzņēmumi, bet tiem ļoti cieš un nedalāms sakars ar visu grupu - mežu ekspluatāciju.

Kā tas izriet no šī darba vispārīgā un uzdevuma, mūsu vidokļa valsts privātsaimniecisko uzņēmumu apskatā apskatēsies tikai ar esošā konstatējumu, nepieskaroties jābūtības jautājumam. Vai saimniecības laucā valsts ir labs vai slikts saimnieks; vai savus privātsaimnieciskos uzņēmumus tai vajadzētu apsaimniekot tā vai savādāk, tas nūstiekst mūsu problēmas apjomā.

Īss vēsturisks pārskats

Latvijas, kā patstāvīgas valsts, pirmajos pastāvēšanas gados valsts uzņēmumi, asp. valsts privātsaimnieciskā uzņēmumu vispār, bij plašāk un vispusīgāk attīstīti, nekā vēlākos gados. Īsskaidrojums šeit meklējams tam apstāvēt, ka, nodibinoties Latvijas valstij, pēdējās kasei vajadzēja rast uzņēmumu avotus; īpaši armijas organizēšanai un apgādāšanai, lai tā būtu pilnīgi cīnīties pret tolaikējiem valsts ārējiem ienaidniekiem. Bet tā kā Latvijas saimnieciskā dzīve ilgajos kara gados bij galīgi iestāta, vienīgi nodokļu ceļā (šī vārda plašākā nozīmē) saņēdāt vajadzīgos uzņēmumus valsts kasei nebij iespējams. Jo pirmkārt: nebij daudz to, kuri varētu maksāt ievērojamāvas summas un otrkārt: nebij izveidojus pato nodokļu ņemšanas aparāts. Tādēļ valsts uzņēmumus mēģināja rast tiešā ceļā, dibinot savus uzņēmumus un ekspluatējot sev piederīgo mantu. Jā radās valsts fabrikas (galvenā kārtā armijas apgādei) un valsts pastiprinātā mērā sāka ekspluatēt savus mežus etc. Bet šī valsts privāta saimniecība tomēr uzturējās uz to

liktās cerības; it īpaši pirmajos gados finansiāli rezultāti no visa tā bij samērā vāji. Gā 1918/20. s.g. no valsts privātsaimnieciskajiem uzņēmumiem ieguvis ap 12.000 latu, jeb no visa iņēmumu budžeta kopsummas ap 0,02%. 1920./21. s.g. ieguvis 16.000 lb, jeb % rēķinot, apm. tik pat, kā 1918./20. s.g. Šķaujāns un masēt jūtamāns iņēmumu pieaugums no št postņa ušākās ar 1921./22. s.g. - 1,237 milj. lb, jeb ap 2% no visas iņēmumu budžeta kopsummas. 1922./23. s.g. šī summa ir jau ap 12,000 milj. lb, jeb ap 9% no visa ieu. budžeta. Tas arī ir augstākais %, no devisi valsts privātsaimnieciskie uzņēmumi valsts kasē. 1923/24. s.g. no valsts privātsaimnieciskajiem uzņēmumiem valsts kasē ieskaitītais ir tikai 6,548 milj. lb. Pēc tam, ar maz iņēmumiem, šī summa pamazinās un ar 1928/29. s.g. atkal aug, sasniedzot savu maksimālo augstumu (rēķinot absolūtos skaitļos) 1929/30. s.g. - 14,919 milj. lb. Ņemot relatīvi, šī summa gan vairs īstaisa tikai ap 7,6% no visas iņēmumu budžeta kopsummas. Ar 1930/31. s.g. valsts kasē iņēmumi no privātsaimnieciskajiem uzņēmumiem sāk mazināties un savu minimālo skaitli sasniedz 1932/33. s.g. - 1,012 milj. lb, jeb ap 0,8% no visa valsts iņēmumu budžeta. 1934./35. s.g. - 2,837. milj. lb. 1936./37. s.g. padevēts ieguvis 6,492 milj. lb.

Atsevišķu uzņēmumu apskats.

Visus Latvijas valsts privātsaimnieciskos uzņēmumus labākas pārskatāmības dēļ var iedalīt sekojošās 8 grupās:

1. Azeļceļi.
2. Rūpniecības uzņēmumi.
3. Jūdzniecības uzņēmumi.
4. Ūdensceļu satiksmes uzņēmumi.
5. Valsts kredītistādes.
6. Lauksaimniecības uzņēmumi.
7. Aizsaimniecības uzņēmumi.
8. Āršādi pārējie uzņēmumi.

Azeļceļi visi paši iedalīti savā grupā tādēļ, ka tas ir lielākais un plašākais valsts privātsaimnieciskais uzņēmums, kuram, kā to redzēsim turpmāk, ir liela tautsaimnieciskā nozīme, kā arī no visiem valsts privātsaimnieciskajiem uzņēmumiem tas dod valsts kasi lielākos ieņēmumus. Pēdējā, astotajā grupā, ietilpināmi visi tie uzņēmumi, kurus nevar ievēlot pirmajās 7 rubriķās.

Azeļceļi.

Vispārējais apskats. No visiem Latvijas dzelzceļiem valstij pieder lielākais vairākums, kopgarumā ap 3095 km, no kuriem ap 2148 km platceļu (1524 mm un 1435 mm) un ap 948 km šaurceļu (750 mm un 600 mm). Privātajiem pieder tikai 175,8 km, vai ap 5,7% no visu dzelzceļu kopgaruma: Valmieras šaursliežu pivedceļi (750 mm) 127 km un Līvānu - Aizputes pivedceļš (1000 mm) 48,8 km. Tā tad šeit varētu runāt jau par valsts faktisko monopola stāvokli, it īpaši vēl tādēļ, ka privāto dzelzceļu īpašnieki savā rīcībā nav pilnīgi brīvi. Tomēr, skatoties no formālā viedokļa, dzelzceļi nav Latvijas valsts monopols, bet gan tikai ^{valsts}privātsaimnieciskos uzņēmumus.

Jāsaka gan, ka patlaban gandrīz visās valstīs (galvenā kārtā izņemot U.S.A.) lielākais vairums dzelzceļu pārkājis valsts rokās. Neapstājoties tuvinā pie dzelzceļu būves, to attīstības un ekspluatācijas viedokļa (jo tas neietilpst šī raksta robežās), īsumā mēģināsim apskatīt iemeslus, kādēļ dzelzceļus cūšas pārņemt valsts savās rokās.

Īri teorētiski domājot, dzelzceļu attīstību valsts varētu atstāt privātajai iniciatīvai. Bet ir zināmi motīvi, kuru dēļ praktiskajā dzīvē to nemēdz darīt. Galvenie no šiem motīviem būtu šādi:

1. Pie dzelzceļu būves pinnkārt jau jāatsvina aume no privātajiem; tas viss jāreģulē ar atbilstīgu likumu.
2. Pie dzelzceļu ekspluatācijas jāizdod sevisrī nolikumi, kas aizsargā kā ierīdņu, tā pasažieru drošību un veselību.

1) Pēc Dz. Vīrsr. 1935/36. g. pārskr., ind. 1937. g.

2) Moll, 210. L. p.

3. Jāņem vērā arī dzelzceļu faktiskais monopols stāvoklis. Piedrojamai ir nādījusi, ka dzelzceļi arī pie privātdzelzceļu sistēmas un brīvas konkurences ieyem faktisku monopola stāvokli. Dzelzceļi patstāvīgai daļai ir labākais un lētākais transporta līdzeklis, kaut gan ne vienīgais. Anglijas dzelzceļu vēsture ir mācījusi, ka dažādo dzelzceļu tīņu konkurence, kuru sākmūā uzskatīja par veselīgu un svarīgu, robeidzās ar fūciju, dzelzceļu koalīciju; citiem vārdiem izsakoties - šeit no dzelzceļu brīvās konkurences bez valsts iejaukšanās ievidojās faktiskais monopols. Bet faktiskā monopola ierpaids tāds pat, kā formālā: dzelzceļi kust visvarēni; tie diktē tarifus un transporta nolikumu, izmanto publisku un vispār kust par tādu nūvēlamu varu, pret kuru ļoti grūti cīnīties.

4. Dzelzceļi vispār ir slīps saimnieciskais ierocis. Ar to saiconcentrēšanos vienā privātās rokās, rodas "dzelzceļu karāli", kuri ne tikai izmanto dzelzceļu publisku, bet rada nūvēlamu ierpaidu visā valsts saimnieciskajā dzīvē.

5. Pastāv tuvs sakars starp dzelzceļu un tirdzniecības politikām. ar dzelzceļu tarifu atļūcīgu rēgulēšanu tirdzniecību var iecīnāt, kā arī nūvēt.

6. Dzelzceļim svarīga stratēģiska noēime. Šim nolūkam valsts būvē dzelzceļus arī tad, ja tas saimnieciski neatmaksātos.

7. Dzelzceļim neatņemama noēime pasta pārvadāšanā.

8. Skatoties no sabīksmas politīkas vīdoka, šķīst, svarīgākais valsts uzdevums rūpēties par sabīksmas ceļu ierplātību (tas pats sakāms par sabīksmas līdsekūm), pārkūojot smī ar pīe iespījas bīvātū sabīksmas ceļu tīklu, lai tādījādī nelīši ceļu tautas saimniecīkās produktīvatītes spēms. Privātī pie dzelzceļu bīms skatās tikai uz to, kur un kā vāvēt vāvētū pēlūt.

Pie dzelzceļu pārvūšanas valsts rokās sīnāms loun spēlē arī finansiāri motīvi, jo pie kārtīgas eksploatācijas tie valstīj var būt arī jūtāms ierūmuma avots¹. To vīomas droši var līkt par Vācijas dzelzceļu pārvūšām valsts rokās.²

Tādī būtu galvenī motīvi, kuru dī dzelzceļus cūšas pārvūš valsts. Nodībnotī patstāvīgai Latvījas valstīj, līlāko daļu dzelzceļu valsts pārvūša kā mantojūmū no sabīksmās Krīvījas (1920/21.29. valstīj jau bīj dzelzceļu tīkla kopgarūms 2541,5 km). Latvījas valstīj ar dzelzceļu ierpīnšām no privātājīm nebīja daudz jāno pīlas. Pīnmajos gados gan dzelzceļi atīradās līk noēilojāmā stāvoklī, jo kara laikā tie bīj slīpi cītuši no kara darbības, bet pīlīkosus

¹ Comad, 520. l. p.

² Moll, 180. l. p.

remonts tiem nēizdarīja, vēl bēdīgāks stāvoklis bij ar ripojošo sastāvu, kurš kara vētrās bij no Latvijas pazudis. 1920./21. s.g. gan jau Latvijas valsts rīcībā ahadās šāds rītošais inventārs: 206 lokomotīves, 362 pasažieru, pasta, bagāžas un pārēju pasažieru parka vaqoni, un 4260 preču vaqoni. 1936. gada beigās šie skaitļi bij šādi: 295 lokomotīves, 3 motorvaqoni, 870 pasažieru u. c. līdzīgu vaqonu un 5870 preču vaqonu.

Pārvadājamo pasažieru skaits un preču tonnaža. pirmajos valsts saimniecības gados arī bij mazi. Gā 1920./21. s.g. pa dzelzceļiem pārvadāts 6,3 milj. pasažieru un parastā ātuma preču 976000 J². Vēlānos gados šie skaitļi strauji pieauguši. Piem. 1925./26. s.g. pārvadāto pasažieru skaits jau 10,8 milj. un preču 2,15 milj. J²; 1928/29. s.g. 11,6 milj. pasažieru un 3,46 milj. J² preču; 1929./30. s.g. 12,5 milj. pasažieru un 3,83 milj. J² preču etc.

Kā redzams, šim laikā kā pārvadājamo pasažieru skaitam, tā preču tonnažai tendence bijusi augoša. Tas izskaidrojams daļai ar jaunu dzelzceļa līniju atklāšanos, attiecīgu tautu politiku, vispār saimnieciskās dzīves attīstību u. c. apstākļiem. Kā lielākais pasažieru skaits, tā preču tonnaža pārvadāti iekšēnē. Jā piem. 1929./30. s.g. pasažieru pārvadājumi iekšēnē sastādīja 12,2 milj. (12012,5 milj.) jeb 98,3% no kopējā skaita un preču pārvadājumi 2,63 milj. J² (no 3,83 milj. J²), jeb 68,8%. Nākošā rītā nāk pasažieru pārvadājumi no un uz ārsēnēm un tad tūšā tranzīta satiksmē. Preču pārvadājumos pē iekšēnē pārvadājumiem nāk tranzīta pārvadājumi, kuri piem. 1929./30. s.g. sastādīja ap 18% no parastā ātuma pārvadāto preču kopējās tonnažas. Šāds ar pārvadājamo pasažieru skaita un preču tonnažas pieaugumu, audis arī nobraucējo klm. skaits, kā arī pieaudis dzelzceļu inventārs (sk. angstak). 1929./30. s.g. dzelzceļiem ir bijis labākais darbības gads. Jostājoties vispārējai saimnieciskajai krīsei, arī dzelzceļu darbībā radās atslābums, un tikai ar 1935/36. s.g. sākās atkal lielāka nosīta, kura nepārtraukti turpinās vēl tagad.

Kā zināms, dzelzceļu ekspluatācijā pastāv trīs sistēmas: a) privātā; b) valsts; c) jauktā. Šāds 19. g.s. 70-ies gadiem valdīja privātā sistēma un arī turījā to atēma par labāko. Vēlāk stāvoklis mainījās un dzelzceļus sāma pārņemt valsts. Mainījās ueskrati arī turījā un atēma, ka labāmi, ko dod valsts dzelzceļu sistēma, atēmu launumus, bet pē privātes sistēmas tas ir ohādi. Mūsu uesdevums nav apskatīt katras

Šīs sistēmas labās un ļaunās pusēs, jo tas ir dzelzceļu politikas uzdevums. Jāaisrāda tikai uz galvenajām kārtas šīs sistēmas pārstāvis valstīm, un tās būtu: privātā sistēmā U.S.A; jaunktās sistēmas galvenā pārstāve Vācija un valsts sistēma valda lielā daļā pārējās valstīs, starp tām arī Latvijā.

Ieņēmumi no dzelzceļiem un to loma valsts finansēs. Ar ieņēmumiem no valsts dzelzceļu eksploatācijas saņemamas tās summas, kuras no šī uzņēmuma ienāk valsts kasē finanšu vajadzību segšanai. Tās, kā to redzēsim vēlāk, nav identiskas ar šī uzņēmuma ienesu, resp. tīro peļņu, un tādēļ no tām (ieņēmumiem summām valsts kasē) rīcīn taisīt nekādus slēdžienus par šī uzņēmuma rentabilitāti.

Atbilstoši uz skaidru līdzošanu jāaisrāda, ka mums ir divi dzelzceļu ieņēmumu summu aprēķinu avoti: a/ valsts kontroles un b/ dzelzceļu virsvaldes aprēķini. Atšķirība starp abiem šiem avotiem šeit šādi: a/ Valsts kontroles aprēķins, kur ņemtas vērā par attiecīgu gadu tikai tās summas, kuras ieskaitītas valsts kasē un b/ dzelzceļu virsvaldes aprēķins, izdarīts pēc būvības, skaita pie dzelzceļu ieņēmumiem par attiecīgu gadu arī visas tās summas, kuras kaut gan vēl uz valsts kasē nav pārskaitītas, tomēr pie šī gada valsts ieņēmumiem skaitāmas. Bet tam, kamēr mums vēl pastāvēja rubļi, dzelzceļu virsvalde savos aprēķinos 50 rubļus pielīdzinājusi vienam latam, turpretim šis aprēķinā rubļu pārvešana latos izdarīta pēc gada caurmēra kursa, un tā rīcinājusi arī Valsts statistiskā pārvalde. Šeit šis līdzo li abi aprēķinu avoti, un proti: tāms vītās, kur summa par summām, kuras ieskaitītas valsts ieņēmumos - valsts kontroles skaitli un: pie dzelzceļu darbības rezultātu noskaidrošanas - dzelzceļu virsvaldes skaitli. Parāvē periodā (izņemot pirmos valsts saimniecības gadus), šie skaitli gandrīz sakrīt. Līdz 1920./21. g. Latvijas valsts budžetu sastādēja pēc bruto principa, bet no 1920./21. g. ir neto budžets, kur arī no dzelzceļiem vairs parādīts tikai atlikums (+ vai -).

Dzelzceļu zināmu atlikumu, kuru ieskaitīja valsts ieņēmumos, sāk dot tikai ar 1921./22. g. g., kurā valsts kasē ieskaitīja 1,024 milj. l. 1922./23. g. g. valsts ieņēmumos jau ieskaitīja 11,704 milj. l. (jeb 8,74% no valsts ieņēmumu kopsummas). Šajos 11,704 milj. l. ieskaitīti arī ieņēmumi no iepriekšējā, t.i. 1921./22. g. g., jo to daļu, kura parādījās neskaidrotu kredītu atvēršanu veidā, pūskaitīja

1922./23. saimn. gadam. 1923/24. s.g. ieņēmums 5,669 milj. ls; 1924/25. s.g. 2,152 milj. ls; 1925/26. s.g. 2,000 milj. ls (jeb 1,31% no valsts budžeta ieņēmumu kopsummas); 1926/27. s.g. 2,829 milj. ls; 1927./28. s.g. 4,976 milj. ls; 1928./29. s.g. 8,312 milj. ls un 1929./30. s.g. 9,637 milj. ls, jeb 4,94% no visa valsts ieņēmumu budžeta. Pēdējā līds šim ir augstākā summa, kuru dzelzeli vienā gadā devuši valsts kasi. Iestājoties vispārējai saimnieciskajai krīzei, kuru varēja sākt just jau 1930. g. otrajā pusē, dabīgi, ka samazinājās arī dzelzeļu ieņēmumi. 1930./31. s.g. tie vairs dod valsts kasei tikai 6,390 milj. ls. 1931./32. s.g. budžetā sākmā bij paredzēts ieņemt 7,064 milj. ls, bet pēc budžeta pārskatīšanas faktiski ieņēma vairs tikai 2,877 milj. ls. 1932./33. s.g. budžetā paredzēts ieņemt 1,389 milj. ls, bet neiznāma nekā. Tas pats sakāms par 1933./34. s.g., kurā budžetā bij paredzēts ieņemt no dzelzeļiem gan tikai 0,992 milj. ls, bet arī neiznāma nekā. Ar vispārējā saimnieciskā stāvokļa maināmu uzlabošanu, mainījās apstākļi arī dzelzeļu ekspluatācijā un ar 1934/35. s.g. dzelzeļi valsts kasei dod atkal zināmas summas. 1934./35. s.g. tie devuši 1,059 milj. ls (no budžetā paredzētajiem 2,868 milj. ls) un 1935./36. s.g. budžetā paredzēts ieņemt 4,243 milj. ls, bet faktiskais ieņēmums sasniedza 4,353 milj. ls¹, jeb par 0,080 milj. ls vairāk, kā budžetā paredzēts. Šie samērā labvēlīgie finansiāli rezultāti sasniegt ar ekspluatācijas racionālizāciju un gūtajiem ietaupījumiem lokomotīvu kurināšanas izdevumos. 1936./37. s.g. no dzelzeļiem paredzēts ieņemt 3,983 milj. ls.

Tādas lielas summas, kuras iekasētas valsts ieņēmumos no dzelzeļiem. Vai šie no dzelzeļiem, par "tiro pelni" apēmtie un valsts kasē iekasētie ieņēmumi tam pat laicā būtu arī šī ieņēmuma faktiskā iemesa, jeb - runājot privātsaimnieciskajā valodā - faktiskā tīrā pelņa? Šeit jākonstatē tas bēdīgais fakts, ka summām, kuras no dzelzeļiem iekasētas valsts ieņēmumos, nav absolūti nekā kopēja ar dzelzeļu funkcionālo iemesu jeb tīro pelni, jo nav neuta vērā amortizācija un % uz ieguldo kapit.

Šinī sakarā pacēlas jautājums, vai mūsu valsts dzelzeļu ekspluatācija nenodir uz pamatkapitāla rēķina. Par to savā laicā ir jau diezgan runāts un arī presē rakstīts. Tomēr nebūs lieki pū šī jautājuma šeit parakstis masēt īvār, lai redzētu, kā tas lītas ar mūsu dzelzeļu ekspluatāciju un tīro iemesu faktiski ir. Pēc dzelzeļu būvvaldes centrālās statistikas vadītāja J. Rungā savātajiem datim² Latvijas valsts dzelzeļu būvība uz 1927. g. 1. aprīli bij šāda: (sk. tab. 16. l. p.)

¹ Pēc dzelzeļu būvvaldes datim

² Sk. "Dzelzeļu būvība" no 1928. g. Nr. Nr. 8. un 11.

Azseceļu objektu kategorijas	Visu platumu dec.-lu vērtība uz 1.apr. 1927.g.	Izturības ilgums gados	Removīšanas %	Atskaitāmo summa gadā (paš. renovācijai)
Atsavinātā zeme	39.423.575	—	—	—
Zemes daubis	75.045.690	150	0,67	502.806
Ceļu virskāme	78.116.449	18	5,66	4.421.391
Strāemintraves	83.874.282	50	2,00	1.677.486
Ceļu piderumi	644.215	8	12,50	80.527
Tēlegrāf & tēlefon	1.203.321	12	8,33	100.237
Civiltīves	39.174.516	35	2,86	1.120.391
Ūdensapgādāš. ūtaises	2.376.366	25	4,00	95.055
Staciju piderumi	7.247.420	20	5,00	362.371
Ritošais inventārs	36.593.615	28	3,57	1.306.392
Ropā	363.699.449	—	—	9.666.656
Bez atsavinātās zemes un zemes daubja vērtības	249.230.184	—	—	9.163.850

Kā redzams no augšējās tabulas, valsts dzelzceļu vērtība (bez inventāra un asu parka) uz 1927. gada 1. aprīli ir bijusi 363.699.449 lš. Šo summu vajadzētu iņģadus amordiet un rēķināt ar % par iegulāto kapitālu, kā to mēdz darīt privāti un vararīnopus valstis, piem. Vācija. Ja rēķinātu 5% par dzelzceļos iegulāto kapitālu, tas iztaistū ap 18,5 milj. lš gadā (no 370.507.638 lš).

Kas attīcas uz amordisāciju, tad no dzelzceļu aizņemtās zemes mēs ir nenotikti liels, kādē, tai amordisāciju nemēdz rēķināt. Iēslēdzot zemes un zemes daubju vērtību no dzelzceļu kopvērtības, redzam, ka mūsu dzelzceļu vērtība samasinās uz 249.230.184 lš. Ja pārējiem dzelzceļu objektiem piemēru tabulā uzrādīto izturības ilgumam, tad atlikušo īpašumu atjaunošanai, pē to nolīdošanas, vajadzētu katru gadu pārdēt izdevumu budžētā vis ekspluatācijas izdevumiem lš 9.163.850,-

Bez slidēm un quškūim no ekspluatācijas budžēta summām jārenovē pārmijas, pārmiju bmsas u. e. objekti, kas iztygst ceļa virsbūvis vērtība. Tāpat no ekspluatācijas budžēta summām jāatjauno ceļa piderumi un pēdējo atjaunošāni nekādi sadzēnāmas jāabrāita. Tēlegrāfa un tēlefonta stabi, vadu un izolātoru atjaunošanai jāaisdona no ekspluatācijas budžēta kredītiem. Turpretim tēlegrāfa, tēlefonta un ziēļu aparāti, lo piderumi, signalizācijas, cenhalizētas ūtaises u. e. piderumi jāatjauno no renovāšanas fonda. Daļu no staciju piderumiem dzelzceļi atjauno no ekspluatācijas budžēta kredītiem. Atskaitot no dec.-lu

vērtības bez abasvītās summas un summas daudzkā vēl ceļa virsbūvī, ceļa piederumus un daļu no tālgrāfa un tālrunu vērtības, palik amortizēt šerjošu summu¹⁾:

Objektu nosaukums	Objektu vērtība Ls	Jebkāda iegums gados	Renovācijas % %	Abkavitāma summa gadā Tpaš. renovāšanai
Inženirbūves	83.874.282	50	2,00	1.677.486
Tālgrāfs un tālruni	267.470	25	4,00	10.999
Civiltbūves	39.174.516	35	2,86	1.120.391
Īdensapgādas ietaises	2.376.366	25	4,00	95.055
Staciju piederumi	7.247.420	20	5,00	362.371
Ritosa inventārs	36.593.615	28	3,57	1.306.392
Kopā	169.533.669	-	-	4.572.694
Pieņemot civiltbūvju vērt. pēc pirmstapa pilsas ceļos Ls 62.241.786	192.600.639	-	-	5.232.409

Kā redzams, renovējot tikai tos dzelzceļu tpašumus, kurus neatļau no ekspluatācijas izdevumu budžeta kredītiem, to modernizāšanai pēc nolikuma katru gadu vis ekspluatācijas izdevumiem jāpaukt pēc pirmā variantā Ls 4.572.694 un pēc otrs Ls 5.232.409.-. Pēc šī aprēķina mēs ar saviem ierēmmiem nesadzam pat 4% no dzelzceļu izdevumiem, kas katr tajos renovējamo tpašumu ikgadīgo vērtības nodalumu (nēskaitīt ārkārtējā budžeta izdevumu summas). Pie līdzīgajiem tarifiem un pārvadājumu daudzuma ar alikumu summām no dzelzceļu ekspluatācijas vērtis iespējams segt ikgadējo dzelzceļu tpašumu nodalumu. Vislīdzīgākais kvērtības radītis, kad vajadzēs sakt būvēt nederīgo vērtis jaunas inženir- un civiltbūves, īdensapgādāšanas ietaises, ikgadēt jaunu ripojošo inventāru un staciju piederumus.

Vai šādos apstākļos vispār var runāt par kaut kādu paliku, ko dotu valsts dzelzceļi? Protams, ka nē. Ja ņemtu vērtā tikai ikgadējo amortizācijas summu, ap 5 milj. Ls, tad jom mēs valsts dzelzceļi visā savā līdzīgajā darbības laikā camērā būtu strādājuši ar zaudējumiem, kur nu vēl, ja ņem vērtā lielāko amortizācijas summu ap 9,7 milj. Ls gadā, nemnājot nemaz par to kolosālo summu, kurā ietaisa procenti par iegādāto kapitālu, ap 18,5 milj. Ls! Ka dzelzceļos iegādātais kapitāls pa lielākai daļai nav mēs pašu iegādāt, tas vēl nēko nēskait.

Dzelzceļu ierēmmu nepūtikami augstais lūmēns otrs otrs ar vairākiem faktoriem, kā mūsu pārvadājumu daudzumu,
^{1) Pēc minist. Rūnā rausta.}

zemajiem dzelceļu tarifiem etc. Ka mūsu dzelceļu tarifi ir no vis-
zemākajiem Eiropā, tas jau sen zināms. Šķiet, ka dzelceļu tarifi būtu
paaugstināti, lai nebūtu tāds stāvoklis, ka dzelceļu paši ar sevi nelin
cauri un izdevumu daļa jāsedz no nodokļu maksātāju ka-
batas - it īpaši jaunu dzelceļu līniju būvei etc.

Nemot vērā iepriekš teikto, nav visai ieracionāls uzturēt dot no-
rādījumus par Latvijas valsts dzelceļu ienākumu locekļu valsts finansē.
Šķatolies kaut no formālā viedokļa, ienākumi, kuļ līdz šim no
dzelceļiem iekasāti valsts kasē, nav nekādi lieli. Piemēra dēļ
mums šim 1929./30. s.g., kurā valsts ienākumos iekasāta vislielākā
summa - 9,637 milj. ls. No visiem valsts ienākumiem šī summa
sastādīja 4,94%, bet cauruveā 44 vienu iedzīvotāju ls 5,07 un
uz vienu strādājošo ls 7,93. Tauti pat s.g. piem. nodevu u. e.
atlikumu postenis sastād. 6,1%; tā tad kritni lielāks, nekā
ienākumi no šī milzīgā valsts uzturuma, kāds ir dzelceļi.
Kur nu, ja ņem vērā tos gadus, kurus ienākumi valsts kasē no
dzelceļiem bijuši mazāki; piem. 1925./26. s.g. 2,000 milj. ls, jeb
1,31% no visiem valsts ienākumiem. Bez tam vēl jāņem vērā, ka
1932./33. s.g. & 1933./34. s.g. dzelceļi valsts kasē nedeva ne santima.
Bet, kā jau iepriekš redzējam, summas, kurās iekasātas valsts ienā-
kumos no dzelceļiem, nav nekāds faktiskais atlikums no
šī uzturuma, bet gan ir tikai "oficiāls cipars". Faktiski
mūsu valsts dzelceļi strādā ar zaudējumiem.

Azēleļu noēime Latvijas tautsaimniecībā.

Kādas valsts dzelceļu noēime tās tautsaimniecībā ir visela
problema pati par sevi. Tādēļ, ja šim rakstā gribētu apskatīt
Latvijas valsts dzelceļu tautsaimniecisko noēimi tuvāk, tas vien
aizņemtu šī darba lielāko daļu. Bez tam Latvijas valsts
dzelceļu tautsaimnieciskā noēime ļoti maz atšķiras no dzel-
ceļu tautsaimnieciskās noēimes kaut kurā katrā valstī vispār,
kur lielākais vairums dzelceļu ahodas valsts rokās. Bet, kā jau
iepriekš minēts, tā ir speciāla problema pati par sevi, un pie
tam - lielākā vai mazākā mērā visiem pazīstama un zinā-
ma. Turpināsim par pārejiem Latvijas valsts pārvatsaimnieciskā-
jiem uzturumiem to nevar teikt, jo šis jautājums līdz šim
vēl pamas pēdīs. Nemot vērā to, Latvijas valsts dzelceļu
tautsaimniecisko noēimi šeit tuvāk neapskatīsim, bet gan
aprobeēosimies tikai ar ļoti īsu vispārēju pārskatu.

Tā kā Latvija galvenā kārtā ir lauksaimniecības valsts, vis-

pirms jāiznāda uz dzelzeļu ložu šim saimniecības nozarē. Pirmkārt jau dzelzeļi, kā galvenais tālākas satiksmes līdzeklis preču pārvadāšanā, dod iespēju ielīdzināt lauksaimniecības ražojumu starpību dažādās valsts daļās, kā arī rada ērdu iespēju nogādāt šos ražojumus pilsētās. Tas sarūpē par visām lauksaimniecības nozarēm, kā grandkopību, lopkopību, dārzeņkopību u.c. lauksaimniecības blāvus nozarēm. Piem. 1935./36. s.g. no visiem dzelzeļu preču pārvadājumiem iekšēnē uz rumpkopības produktiem - labību un miltiem iznāc 184,8 tūkst. J^o, jeb 6,6%. No otras puses - lauksaimniekiem vajadzīgo mākslīgo mēsļu pārvadātāis daudzums tānī pat gadā 106,2 tūkst. J^o, jeb 3,8% no kopējā preču pārvadājuma iekšēnē.

Dzelzeļim ļoti lielā mērā pateicīgi arī cūkurbišu audzētāji. Jo, pateicoties atbilstīgai dzelzeļu tarifu politikai, šī kultūra iespējama kurā katrā, no dzelzeļu pīstātēm ne visai tālu esošā vietā, kur tikai tā padodas. 1935./36. s.g. no visa dzelzeļu preču pārvadājuma iznāc 234,8 tūkst. J^o, jeb 8,3%. Dažos gados šis procents snūdzis līdz 10%.

Arī uz lopkopību dzelzeļim savs iespaids. Vispirms jau tie atviegloja lopu transportu. Sarūpē ar dzelzeļu ātro transportu, galaslopi nūzandī no sava svara. Āzivnieku pārvadājumi pa dzelzeļim 1935./36. s.g. iztaisīja 106,8 tūkst. J^o, jeb 3,8% no visa iekšēnē pārvadātā preču daudzuma. Šim skaitli ietilpst 44,2 tūkst. gabalu liellopu un 207 tūkst. gab. cūku.

Lietā dzelzeļu transporta dēļ, lopkopībā arvien lielāku nofīni iegūst cūkurbiņniecības blāvus produktus - cūkurbišu gaļas un melases iemantošana lopu ēdināšanai. Tā 1935./36. s.g. to pārvadātāis daudzums sasnūdzis 81,9 tūkst. J^o, jeb 2,9% no visa preču pārvadājuma iekšēnē.

Lopkopības produktus, piem. piena pārvadājumi 1935./36. s.g. sastādījuši 41,8 tūkst. J^o, jeb 1,5% no visa pārvadājumu daudzuma iekšēnē.

Arī uz augļkopību un dārzeņkopību dzelzeļi darījuši savu iespaidu, tie lielā mērā atvieglojuši augļu, sārņu u.c. produktu transportu. Vispār mūsu valsts dzelzeļi ar savu tarifu politiku cenšas atvieglināt lauksaimniecības ražojumu pārvadājumus, līdz ar to sekmējot visas šīs saimniecības nozares plauksam.

Viena no mūsu saimniecības svarīgākajām nozarēm, it īpaši eksportam, ir arī mēssaimniecība. Tā iekšēnē katrā pilsētā kokmateriāli ievēn svarīgu vietu; gan kā būvmateriāli, mēpniecības iekārta, gan arī kā kurināmais materiāls. Tā kā koki pieder

piņķārtān transportējamiem priekšmetiem, tad bez dzeleclim šos piņķādāt piļsētām nāktos ļoti piņķīti; it īpaši tām piļsētām, pi kurām nepūiet ūdensceļi. Tāpat dzeleclī ļoti liļē mēiā panāepo šīs mūsu qabveiās eksportnozarus - kokmateriālu eksportam, piņķādājot tos pi ootām. 1935./36. s. q. pa dzeleclim iekšēnē pārvadoto kokmateriālu daudzums 667 tūkst. J², jeb 23,7% no mālcas pārvadājums 390,1 tūkst J² jeb 13,9% no visa iekšēnē pārvadātē preču daudzuma. Meša cenn augstākajā konjunktūras laikā - 1929./30. s. q. kokmateriālu un mālcas pārvadājumi pa dzeleclim bijuši 1.665 tūkst. J², jeb 43,5% no visiem dzeleclu preču pārvadājumiem iekšēnes satiksmē.

Azeleclu satiksme atstājāt labvēlīgu īspaidu uz rūpniecību un tās attīstību. Sīka daļa rūpniecības uzņēmumi vairs nav eisi saistīti pi kādas noteiktas vietas. Jo, pateicoties lētajam dzeleclu transportam, ķeļvīlas un darba spēnu īspējams īspējams piēqādāt arī no eļkurims, un, sakarā ar to, īspējams īmantot citas priekš- noeības rāššanā, kā lētām deļņējēpēnu - ūdenskrītumus etc. ūdens- spēka īmantošana rūpniecībā u. e. t. m. tautsaimniecībai dod lielus labumus, jo nav jāieved no āreņēn armenēogles. Ja taqad vēl šo dabas spēnu rizmanto piļķikamos apmēros, tad tūpmāk, eik pārdzams, tā liļē hūs savādāca.

Pateicoties dzeleclu ērtajam un lētajam transportam, rūpniecībā īspējama arī liļākā darba dalīšana. Kāda fabrikāta atsevišķos rā- šošanas procesus var īdant vairākās vītās: vienā vītā īqūst jēl- vīlas, otrā tās pārstādā pusfabrikātos, trešajā gatavā fabrikātā etc, skatoties no tā, kurā vītā kādu rāšošanas procesu īdeļvīqāķ veikt. Piļķīqāķa darba dalīšana pa eļ rūpniecības produktīvītāti.

Pie rūpniecības rāšojuumu sadalīšanas patēriņējiem - novīdošanas tū- gū, dzeleclī spēlē qabveino lomu.

Azeleclī kalpo ne tikai rāšotājiem, bet arī patēriņējiem. It īpaši tas attiecināms uz piļsētām. Taqad qūti īdomātis, ka piļsētas bez dzele- cēm vispār varēn eksistēt. Vajāqa tikai īdomātis tāda piļsētas, kā piim. Rīgas ikdiņas patēriņū. Azeleclī, kā āķs, lēts un pre- cīs satiksmes līdēklis, piņķādā piļsētām ūstmas līdēklus, kuri- nāmo materiālu etc. Sevišķi pārtikas produkti, kā piims, sviests, olas, qaļa, rīvis u. e., prāsa āķu un preču piņķādi. Šim no- līķam dzeleclim ī speciāli īerkti vagoni, piim. ledus vagoni u. e. attieciņas īrēes.

Azeleclim savs īspāids arī uz darbu. Piēši dzeleclu dīmsotē pa- stāvīgi nodarbināto cilvēku skaits pārsnīdā 12 tūkst. 1935./36. s. q. šis skaits bija 12.685; no kuriem: administrātīvais un kantonā

personāls 1.197, operatīvais personāls 7.084, amatnieki un štāduņi 4.404 cilvēki. Bez šiem regulāri nodarbinātajiem, nāc klāt arī jaunu dzelceļu līniju būves nodarbinātie. Ieskaļot šo personu ģimeņu locekļus, dzelceļi saņēdā eksistenci vairākiem desmitūkotošiem cilvēkiem. Ievērojot vispār to, ka dzelceļi ieus lielāku nosībi visās saimnieciskās dzīves nozarēs, cilvēkiem darba iespējamības kļūst vēl lielākas. Šī ar to palielinājas lielāka skaite cilvēku imācumi, kas rada lielākas pirktopejas.

Ar to varētu nobūgt šo šo aprakstu par Latvijas valsts dzelceļu tautsaimniecisko noietu. Bez šaubām dzelceļu ūspaidu uz visu saimniecisko dzīvi ir vēl daudz plašāks un vispusīgāks, bet to, kā jau aizrādīju šī apraksta sākumā, šeit lūvāk neaplūkōsim.

Beidzot, piemēra dēļ par dzelceļu lielo ūspaidu uz saimniecisko dzīvi vispār, qribētos norādīt uz divām provinces pilsētām: Jaunjelgavā un Madonā. Jaunjelgava savā laikā bij plaunkstoša pilsētina, bet pēc dzelceļa līnijas aizvilkšanas tai qazām, tā ēāna nīknot un saimnieciski paqrint. Turpretim Madonā, kas agrāk bij tikai neliela apdzīvota vīta, pēc tās pūslēqšanas dzelceļu līniam, šauji uaplauka un pāris qadu desmitos pārvērtās par ziedošu apriņqā pilsētu. Šādu spilgtus piemērus varētu atast vairākus, bet pū līm vairs nekarōsimis.

Dzelceļi kādas valsts tautsaimniecībā var darīt ļoti lielu ūspaidu, viss atkarājas tikai no tā, kā nokās tie atrodas un kāda ir to politika. Par Latvijas valsts dzelceļu ūspaidu un noietu tās tautsaimniecībā var kint, ka tie visiem līdzenim, cīn bijis to spēnos, entušies un cūšas sēkmēt visu mūsu saimniecisko dzīvi.

Rūpniecības uzņēmumi.

Mūsu valstī pirmajos pastāvēšanas qados valdība dibināja dažādu rūpniecības uzņēmumu qalvūnā kārtā tā iemesla dēļ, ka privata iniciatīve vēl nebij nobūduši un dūka arī nepieciešamo līdzekļu. Tāda rakstūra uzņēmumus bij apqādības ministrijas ar iesējās un ārējās apqādības departāmentiem. Valsts fabriku būsvaldes pārsējā atnodosās fabrikas, kā Jelgavas lauksaimniecības mašīnu fabrika, Sūpājas kara ostas darbnīcas, līnu aushuve, marmelādes fabrika u.c. pūlējās jaunās valsts vajadzības apmērinat ar lauksaimniecības mašīnām vai marmelādi (armijai). Šie uzņēmumi, izņemot Sūpājas kara ostas darbnīcas, likvidēt vai uz to nesērnīqas darbības dēļ, vai to vajadzībai izbeidzotis. Vēlāk atrnal radušies klāt jauni uzņēmumi.

Ko parasti mēdz apēimēt ar valsts privātsaimniecībaiem rūpniecības uzņēmumiem, tādu būtu pāri šimtam. Sadalot tos pa attiecīgām nozarēm, piem. 1936. g. iegūstam šādu ainu¹⁾:

I Kūdras ražošana un akmenslauztuves:

1. Salaspils kūdras fabrika.
2. Slokas " "
3. Ploču " "
4. Līvānu " "
5. Pļešas (airputis) " "
6. Rīgas centrālcietuma kūdras fabrika Siguldā.
7. Daugavpils cietuma kūdras fabrika.
8. Rīgas centrālcietuma akmenslauztuves Kalncimā.

II Keramika, etc:

1. Valsts mākslīgā šīra fabrika Podragā.
2. Jūr. min. Sakas rūgļu fabrika.

III Metallrūpniecība:

1. Sīpājas kara ostas darbnīcas Sīpājā
2. Valsts elektrotehniskā fabrika.
3. Sīpājas drāšu fabr. (frakcioni kopā ar l.p.)
4. Valsts dec-ku galv. darbnīcas Daugavpilī.
5. S.M. dec-ku visv. galvenās darbnīcas.
6. S.M. Šos. & Zemesc. dep-ta mašīnu remonta darbnīcas.
7. Rīgas ostas darbnīcas Indriestā.
8. Ventpils ostas valdes darbnīcas.
9. Latvijas valsts dec-ku remonta darbnīcas Uevaras kūr.
10. " " " 1. mašīnu uc. darbnīcas Šķiroļos.
11. " " " 2. " " " Daugavpilī.
12. " " " 3. " " " Gulbene.
13. " " " 4. " " " "
14. " " " 5. " " " Rīgā.
15. " " " 6. " " " " "
16. S.M. Šos. & Zemesc. dep-ta darbnīcas Valmierā.
17. Centrālcietuma mehāniskās darbnīcas.
18. J.M. cietumu dep-ta darbnīcas Jelgavā.
19. Daugavpils cietuma kalēju darbnīcas.
20. Valmieras cietuma un darba nams kalēju darbnīcas.
21. Sīpājas cietuma abslēdenisku darbnīcas.
22. J.M. II Rīgas arodskolas mēch. darbnīcas.
23. Valsts cietu arodskolas " "
24. " Gulbene " "

¹⁾ Pēc Valsts statist. pārū. datiem.

- 25. Valsts Ventpils arodskolas mēch. darbnīcas.
- 26. " Ludzas " " "
- 27. Rīgas v. arodskolas mašīnbūvniecības darbnīcas Rīgā.
- 28. Valsts Jelgavas arodskolas mašīnbūvniecības darbnīcas.
- 29. " Valmieras arodskolas abslīdētāju darbnīcas.

IV Rūpniecība:

- 1. Valsts arodskola naftas nozarei pie V. spinta fāgētā nolikt.
- 2. V. E. F. fotoķīmiskā nodaļa (sk. III, 2.)

V Tekstilrūpniecība:

- 1. Valsts Mārcināsu līnu apstrādāšanas fabrikas.
- 2. Latvijas nūdelģu institūta darbnīcas.
- 3. Rīgas centrālciņuma " "
- 4. Rīgas termiņciņuma " "

VI Rokrūpniecība:

- 1. Z. M. Mežu dep.-ta zāģētava Mēģrāvī.
- 2. " " " " " " Ventpīlī.
- 3. Z. M. Ploču kūdras fabrikas zāģētava.
- 4. S. M. Aizļu visvaldes zāģētava Bolduājā.
- 5. " " " " " " quļņu mērcētava Rīgā.
- 6. d. ū. lauks-bas fakultātes mēģ. stacijas zāģētava.
- 7. V. E. F. finieru fabrikas (sk. III, 2.)
- 8. Latvijas nūdelģu institūta mēģelu darbnīcas.
- 9. " " " " " " Rūpniec. f. sūkņu darbnīcas.
- 10. Valsts Kasdangas lauks-bas vidusskolas fermas zāģētava.
- 11. " Vidsmuižas lauks-bas iemēģ. stacijas zāģētava.
- 12. " Rīgas arodskolas mēģelu darbnīcas.
- 13. " " II " " " "
- 14. " Valmieras " " " "
- 15. " Sūpājas lit. mākslas vidusskolas mēģ. darbnīcas.
- 16. " Ventpils rokdarbu skolas " "
- 17. " Daugavpils arodskolas un dzelz. tehnik. v. sk. " "
- 18. " Ludzas arodskolas mēģelu darbnīcas.
- 19. Rīgas centrālciņuma mēģelu darbnīcas.
- 20. Rīgas nepilngadģo ciņuma " "
- 21. Daugavpils ciņuma " "
- 22. Sūpājas ciņuma " "
- 23. Rēķenes ciņuma mēģelu darbnīcas.
- 24. Cēsī " " "
- 25. Valmieras " " "
- 26. Jelgavas nepilngadģo nofidģu kolonijas darbnīcas.

- 27. Sīpājas ciema kuruju un sūnu darbnīcas.
- 28. Valsts Namstēmu patv. pam. mēklu darbnīcas.

VII Papīrnūpniecība:

- 1. Rīgas centrālciema kartona darbnīcas
- 2. Rīgas nepilngadīgo ciema " "

VIII Poligrāfijas nūpniecība:

- 1. Valsts papīru spīdnie.
- 2. Valsts tipogrāfija.
- 3. Armijas spīdnie.
- 4. Aizsargu vienovaldes tipogrāfija.
- 5. Rīgas centrālciema grāmatu sīdnie.
- 6. Sīpājas ciema " "

IX Pārtikas un garšvielu nūpniecība.

- 1. Valsts saldētava. Drosposts.
- 2. Armijas ekonomiskā vienkārtā liķieru un vīnu darbnīca.
- 3. Valsts kasdienas lauks-bas vidusskolas fūmas darbnīca.

X Apģērbu un apavu nūpniecība:

- 1. Armijas ekonomiskā vienkārtā apģērbu nodala.
- 2. Nacionālās operas apģērbu darbnīca
- 3. Rīgas centrālciema apģērbu darbnīca.
- 4. " " apavu " "
- 5. " nepilngadīgo ciema " "
- 6. " " " apģērbu " "
- 7. Sīpājas ciema " "
- 8. " " apavu " "
- 9. Jelgavas ciema " "
- 10. Daugavpils " " "
- 11. Rēzekne " " "

XI Celtniecība.

- 1. Tekst. min. būvniecības pārvalde.
- 2. Cīsu arodskolas būvniecība.
- 3. Jelgavas ciema būvniecība.
- 4. Valsts Daugavpils arodskolas darbnīca.

XII Elektrības stacijas.

- 1. Valsts Jūglas elektriskā stacija.
- 2. Sturcū slimnīca " "
- 3. Aizsargu vienovalde " " Indrā.
- 4. " " " " Rīk. pē.
- 5. " " " " Zungalē.
- 6. " " " " Viesīlē.

7.	Azēleļu	vinvaldes	elektriskā	spēkstacija	Meidunē.
8.	"	"	"	"	Saldū.
9.	"	"	"	"	Jaurlatgalē.
10.	"	"	"	"	Qulbene.

Pēc šāda sadalījuma 1936.g. beigās būtu bijuši 108 gabari dažādi Valsts privātsaimnieciskā rūpniecības „uzņēmumi”. Tāpat šim skaitā īsto valsts privātsaimniecisko rūpniecības uzņēmumu šī vārda īstajā nozīmē ir ļoti maz. lielākā daļa no šī skaita ir tikai valsts īstān patīgu uzņēmumi, jeb ūstāds šī vārda šaurākā nozīmē, kas cūši pīsaīdīti tām īstādēm, pī kūņām lī atodas. Patstāvīga rakstūna dīem nav un tādīļ tos nevar pīskaitīt pī valsts pī-
vātsaimniecīskajiem uzņēmūmīem.

No I grupas pī valsts pīvātsaimniecīskajiem uzņēmūmīem galvenā kārtā pīskaitāmas valsts kūdras fabrīkas, jo tām pat-
stāvīgāks rakstūrs. Visus cīkumus rūpniecības pasākūmus (arī
cītās grupās īelīpstošos) šīļ dūvār neapskaitīsim, bet gan to da-
rīsim pī dažādu valsts pīvātsaimniecīsko uzņēmūmu apskatā.

II grupā īelīpstošie rūpniecības uzņēmūmi nekaitāmi par
valsts pīvātsaimniecīskajiem uzņēmūmīem.

No III gr. dūvār apskaitīsim šīpājas nāya ostas darbnīcas
un drāšu fabrīku un valsts elektrīķehnīsko fabrīku. Azēleļu
darbnīcas nav nekādi patstāvīgi uzņēmūmi, bet gan cūši pī-
saīdīti valsts dzēleļu mīspār. Jo fīnansiāli rezultātī īelīpst
dzēleļu darbības fīnansiāļajos rezultātos. Arī mācības īstān
saimniecīski pasākūmi nav pīskaitāmi pī valsts pīvātsaimnie-
cīskajiem uzņēmūmīem; lī domāti tikai kā patīķīdzerlī at-
līcīgajām mācības īstādēm un pī tām cūši saīstīti.

No IV gr. V.E.F. fotogrīnīskā nodalā ir šī uzņēmūma
vīna nodalā un lī rīķīps apskatā par valsts elektrīķehnīsko
fabrīku.

V grupu apskaitīsim pī dažādīm uzņēmūmīem.

VI grupā nav nevīna patstāvīga valsts pīvātsaimniecīsko
uzņēmūma. Meļu dep-ta zāķītavu darbība stāv cūšā sauktā
ar valsts meļu ekspluatācīju mīspār, bet tā kā pīdēja neī-
līpst mīšu apskatājāmā problemā, tad arī šo zāķītavu
darbības apskatē šīļ atcīst.

Cīkumus u.c. pasākūmus, cīk tām lī mīšo īnteresē, ap-
skaitīsim pī dažādīm uzņēmūmīem. Tas pats sakāms par
vīnu VII gr. un VIII grupas 5. un 6. p.

No VIII gr. apskatīsim tikai Spīdītu. No IX gr. I. p. apskatīsim arī dažādus valsts privātsaimnieciskajiem uzņēmumiem.

X grupā nav neviena valsts privātsaimnieciskā uzņēmuma šī vārda īstajā nozīmē. Nacionālā opera pati par sevi nav nekāds saimniecisks uzņēmums un tās apģērbu darbnīcām priekš mums nav absolūti nekādas nozīmes.

XI gr. Iekšlietu ministrijas būvniecības pārvalde nekādā ziņā nav valsts privātsaimnieciskais uzņēmums; tā ir tikai šīs ministrijas rīcībā esošā, bet viena nodalģ.

Kas attiecas uz pēdējo - XII gr., tad šeit ir tikai viens valsts privātsaimnieciskais uzņēmums - Ingulas elektriskā spēkstacija. Dzelzceļu visvalds elektriskās spēkstacijām nav patstāvīga nozīme, tās visi saistītas ar dzelzceļu darbību vispār un to darbības rezultāti ietilpa jau iepriekšējā apskatē - par dzelzceļiem.

Ja gadā pāriesim pie galveno abevisu valsts privātsaimniecisko rūpniecības uzņēmumu saraksta apskata.

Siepājas kara ostas darbnīcas un drāšu fabrika.

Siepājas kara ostas darbnīcas un drāšu fabrika ir plašākais un lielākais valsts rūpniecības uzņēmums, kurā darbojas ap 2000 strādnieku kara ostas darbnīcās: līdnie, smēdē, katlu smēdē, kuģu būvētavā, mašīnu darbnīcās, pontonu darbnīcās, koka apstrādāšanas darbnīcās, mašīnu otrās ceturālē, ūdens stacijā, elektriski mehāniskajā darbnīcā, saimnieciskajā darbnīcā, darbnīcā, sausus un peldošos dokos, doņu darbnīcā, un dažādās citās drāšu fabrikas darbnīcās. Šī uzņēmuma ietilpība aizņem vairāk nekā 60 ha lielu jūras platību. Kara ostas darbnīcas savā laikā celtas Krievijas Baltijas jūras flotes kuģu remontiem un flotes bāzes vajadzībām. Pasaulē kara laikā darbnīcās iekārta un mašīnas lika aizvestas uz Krievijas iekšieni. 1922. gadā darbnīcas pārorganizēja par autonomu valsts uzņēmumu, kura uzdevums ir uz būva līguma pamata izdarīt visāda veida peldošu līdnieku, kā arī rūpniecības un lauksaimniecības mašīnu jumbūvi un remontus. Pasūtījumiņus pieņemt un izpildot, darbnīcas dod priekšroku valsts pasūtījumiņiem. Darbnīcas savā pastāvēšanas laikā izpildījušas šādus lieliskus darbus: Ventpils celtni, 8 celtnus Rīgas mūritas dārzam, lielos katlus Rīgas elektrības spēkstacijai, Rīgas pontonu tiltnu, vairākus desmitus vaļonu, lauksaimniecības mašīnu un lielu vairumu kuģu remontu, jauno

Rīgas pilsētas peldītavu, kā arī dažādus bruņotājos pārvaldes pasūtījumus.

Liepājas kara ostas darbnīcu bilance pārsniedza 10 milj. lš, bet kopā ar Liepājas drāšu fabrikas bilanci pāri 13 milj. lš. No šīs summas kara ostas darbnīcu kapitāls vien ir ap 5,5 milj. lš, rīcības kapitāls ap 0,6 milj. lš un uzdevu kapitāls ap 0,3 milj. lš. Amortizācijas kapitāls ap 2,6 milj. lš. No antīva postņiem lielāko summu ietrisa nekust. īpašums, inventārs un darba rīki, ap 4,5 milj. lš. Liepājas drāšu fabrika, kā zināms, Liepājas kara ostas darbnīcu īpašumā pārgājusi tikai uzdevu atpakaļ, tādēļ arī šeit galvenā kārtā runājam tikai par kara ostas darbnīcām.

Sīlāko pelņu Liepājas kara ostas darbnīcām devisi valsts pasūtījumi, it īpaši bruņotājos pārvaldes pasūtījumi. Tā piem. 1929. gadā Liepājas kara ostas darbnīcas no bruņotājos pārvaldes pasūtījumiem pelnījušas ap 117%. Valsts pasūtījumi vispār bijuši tie, kas darbnīcas glābuši no drošiem zaudējumiem, jo no privāto pasūtījumiem tās pelnā ļoti maz, pat daēos gadījumos ir šādājušas ar zaudējumiem.

Kaut gan Liepājas kara ostas darbnīcām rīcībā visu laiku bijuši lieli īpašumi, tomēr valsts kasei tās nav nedaudz gandrīz nekā.

Uz Liepājas kara ostas darbnīcām un drāšu fabrikām jāskatās ne kā uz pelņas uzņēmumu, bet gan vairāk kā uz sociālistiskās konjunktūras izlabošanas faktoru. Šis uzņēmums ar savām iespējām un plašo teritoriju spēj nodarbināt daudz vairāk strādnieku, kā līdz šim. Liepājas kara ostas darbnīcas spēj ražot arī eksportam.

Valsts elektrotehniskā fabrika (V.E.F.)

Valsts elektrotehniskā fabrika irā laikā no samērā nīcīgajām Pasku-Itērefe dep-ta galvenajām darbnīcām izaugusi par lielu uzņēmumu un 1932. g. pārvērtusis par valsts autonomu uzņēmumu. Fabrikas uzdevums ir uz brīva līguma pamata izgatavot un remontēt dažāda veida vājās un stiprās strāvas elektrotehniskus piederumus, ietaises un mašīnas, kā arī izgatavot un remontēt fabrikas darbībai piemērotus dažādus mehāniskus aparātus, mašīnas un ierīces. Pasūtījumus pieņemot, fabrika dod priekšroku valsts pasūtījumiem. Ja par valsts ietāšu pasūtījumiem nav servīsa nolīguma, tad fabrika apņemas šo pasūtījumu izpildīšanu pēc pasūtītāja,
1/3k. V.V. Nr. 18. no 1932. g.

pieskaitot 10% peļņas.

Fabrika maksā visus nodokļus, kādi liumos paredzēti līdzniecības-uzņēmības uzņēmumiem. Nodokļus fabrikai aprēķina un apliecinātā kārtībā, kā liumā paredzēta uzņēmumiem, kuriem jānodod pārskats par savu darbību.

Fabrikas līdzekļi sastādās no:

1. pamatkapitāla;
2. rīcības kapitāla;
3. rezerves kapitāla;
4. vērtību atjaunošanas kapitāla.

Fabrikas pamatkapitālā iekaita nekustamas mantas, mašīnu, darba rīku un saimniecības inventāra vērtību, kuras tā saņem saskaņā ar statūtu 9. p. (no bij. darbu.) un tas pieaug budžeta kārtībā no kapitāla ieguldījumiem, saskaņā ar 37. p. (sk. turpmāk).

Fabrika saņem kā rīcības kapitālu daļu no pasta un telegrafa dep.-ta rīcības kapitāla; šīs daļas lielumus nosaka Ministru kabinets. Vajadzības gadījumā rīcības kapitālu var papildināt budžeta kārtībā. Bez tam rīcības kapitāls pieaug no peļņas atskaitījumiem.

Fabrikas darbības gads saram ar valsts budžeta gadu.

No fabrikas tīrās peļņas (37. p.) ik gadus atskaita valsts uzņēmumos 4% par valsts ieguldītajiem kapitāliem, no pārpalikuma 10% pieskaita rezerves kapitālam, 10% rīcības kapitālam, līdz 20% izmaksā kā tantjemas, bet atlikušo tīrās peļņas daļu izmaksā valsts uzņēmumos, atskaitot to daļu, kuru ar Min. kabineta priekšam var izliet uzņēmuma paplašināšanai.

Obligātoriski atvilkumi rezerves kapitālam par labu turpinās tik ilgi, kamēr tas sasniedz $\frac{1}{3}$ no pamata kapitāla, pēc tam atskaitījums rezerves kapitālam pārtrauc un atlikušo peļņas daļu izmaksā valsts uzņēmumos.

Ja pēc gada rēķina noslēgšanas izrādās, ka cēlušies daudzējumi, tad tie sedzami no rezerves kapitāla, bet ja rezerves kapitāls izrādās par nepietiekamu, tad par to atbildīgu un varbūtēju valdes atbildību ņem, uz satiksmes ministra priekšlikumu, Ministru kabinets.

Blākus rūpājas kara ostar darbīcām un diāžu fabrikai V.E.F. ir lielākais un plašākais valsts privātsaimnieciskais uzņēmums. Tas gadā nodarbina ap 1.900 cilvēkiem un tā ražošanu nopelnība gadā sasniedz ap 8,0 milj. lš, kā tas

piem. bij 1955.g. Šimī pat gadā visi pārējie 53 elektrotehniskās rūpnīcības uzņēmumi Latvijā nodarbinājuši ap 2500 cilvēku un to ražojuumu kopvērtība sasnigusi 9,7 milj. ls.

Jāņem vērā vēl tas, ka Šī lielā uzņēmuma darbība arvien vēl paplašinās. Pēdējā laikā, blakus citiem daudzajiem un dažādajiem ražojuumiem, tas sācis būvēt arī lidmašīnas¹⁾, kuru kvalitāte ir samērā diezgan augsta stādāma. Šī fabrikā ražo ne tikai iekšzemes tirgum, bet arī eksportam - Lietuvai, Somijai u. e. valstīm.

V.Ē.F. elektrotehniskā rūpnīcībā ir ne tikai lielākā fabrika Latvijā, bet arī visās Baltijas valstīs.

Uz 1955.g. 1.aprīli V.Ē.F. bilancee bijusi 6,7 milj. ls. Bilances aktīvā lielākos postņus sastāda: nemustāmi īpašumi - zemes 0,9 milj. ls un zeme 0,1 milj. ls; inventārs 0,7 milj. ls, materiāli un fabricāti ap 2,2 milj. ls etc. Bilances pasīvā: pamatkapitāls 1,8 milj. ls, rezerves kapitāls 1,0 milj. ls, rīcības kapitāls 1,1 milj. ls un uztību atjaunošanas kapitāls 0,14 milj. ls etc.

1954./55. darb. gada divā peļņa (uz 1955.g. 1.apr.) 1,05 milj. ls. Ja Sūpājas raža ostas darbnīcas un divānu fabrikā savā darbībā knapi var savienēt galus kopā, tad V.Ē.F. turpinām uzrāda ļoti labus rezultātus.

Ja no šādas gada divās peļņas summas - 1,05 milj. ls valsts uzņēmumos iekaidētū ap 56% (kā tas izriet no V.Ē.F. statistiķu), tad šī summa iztaisītū ap 0,59 milj. ls. Bez tam vēl, kā redzējam iepriekš, V.Ē.F. par valsts ieguldīto kapitālu inqadus no divās peļņas abkaida 4%. Ārdeceļi turpinām to medaru.

Ja V.Ē.F. tik pat strauji, kā līds šim, progresēs arī turpmāk, tā savā brančā Latvijā drīz var iegūt faktiskā monopola stāvokli.

Valsts papīru spīstuvēs.

Valsts papīru spīstuvēs nav dibinātas peļņas qūšanas nolūkos vai privātās uzņēmības dūrkuma dēļ. To sākums mūdeļams valsts pastāvēšanas pirmajos gados, kad radās vajadēība apmīrināt liši valsts pārvaldes aparāta vdeumus, ūspīeēt valdības oficiālo preses orgānu, izqatavojoēt raža resoram dašādas uīd-lapas un slepenas instrukcijas, deksceliūm pagatavojoēt pānskaču, pasašūm biļeēts un preēn pavadeēmes; līdsot - svarīgs finansu pārvaldes vdeumms bij pagatavot naudas līmes. Vēskaidētos vdeumms sērmīgi varētu veikt arī privātā uzņēmība. Poliqnā-fiskā noēare jau torisē bij atbīstīta, bet raža gadu un

^{1) lidmašīnas pēdējā laikā būvē arī Sūpājas raža ostas darbnīcas.}

pēckara saimniecība bij nostādīta tā, ka valsts vara iespējams būvās iniciatīvs robežās gan tās dzīvuma dēļ, gan arī tā iemesla dēļ, lai arī saimnieciskajā laukā būtu neatkarīga no citu varas.

Valsts saimniecībā izvērtās plašumā un centās apmierināt visas savas vajadzības. Rezervēja pārtiku, uzturamlietu importu un vispār apgādības ministrija bij iestāde, kas ar nepieciešamajām precēm apgādāja ne tikai valsts iestādes, armiju un ierēdņus, bet arī privātos iedzīvotājus. Arī valsts papīru spiestuves pūrcāitāmas pū līm uzņēmumiem, kuri dibināti valsts pārvaldes vajadzību apmierināšanai. Pārvaldām darbojas šādas valsts papīru spiestuves: valsts papīru spiestuve, valsts tipogrāfija, armijas spiestuve un dzelzceļu pārvaldes tipogrāfija.

Valsts papīru spiestuve. Sākmā valsts kases ēmes iespīda privātās spiestuves valsts ierēdņu uzraudzībā. Bet tas ļāvē saqādāja eirnāmas neērtības, tādeļ valdība nodibināja pati savu spiestuvi. Šī spiestuve samēnā moderni iekārtota un tai ir šādas darbnēas: mānslas gravēšanas, vaqa drukas, litogrāfijas, tipogrāfijas, galvano-plastikas, fototehniskā un grāmatu sietuve.

Valsts papīru spiestuve ir autonomas valsts uzņēmums. Tā sāka strādāt ar valdības aizdevumu un bez tam vēl savas līdzekļus palīdzināja ar atskaitījumiem no tās peļņas. Šī spiestuve galvenā kārtā spēlda valdības pasūtījumiem. Tā izqatavo pasu grāmatas, iespiē finansu ministrijas žurnālu "Ekonomists", izqatavo valsts kases ēmes, pastmarkas, līmogrāmas, vekselu blankas, dirdenēbas un rūpnēcēbas ēmes, kēlu ēmes un aneijas.

Valsts iestāēn pasūtījumiem, kuriem ir vērtpapīru rakstēns, spiestuve pūrcāita pū pasizmaksas 5% peļņas, pārējiem 12%.

Spiestuves qada bilance ap 1,7 milj. lē. Tās iemasas valsts kasē reirēnādas un nequlēras. Varēnē qadus no vītas tā nēimansāja nekā, bet tad 1929/30. s. q. uzēiz iemasāja valsts kasē 155 tūkst. lē. 1930/31. s. q. iemassa 70 t. lē, 1931/32. s. q. 120 t. lē etc. Kā redzams, šīs summas ir samēnā nēcēgas.

Valsts tipogrāfija. Šīs spiestuves uzdevums iespīet valsts oficiālos izdevumus, kā Valdības vēsturi, tēslēku ministrijas kodifikācijas nodalēas izdoto "Sikumu un valdības nērojuumu krājumu", lēkumuqrāmatas un citus minētās nodalēas darbus. Tipogrāfija spēlda arī citu valsts iestāēn drukas darbus, cirtāl to atļauj tipogrāfijas līdzekļi un tehniskā iekārta. Bez tam tipogrāfija var arī pūrcāit pasūtījumiem no pašvaldībām un privātām iestādēm

un personām. No 1922. gada šī tipogrāfija ir autonoms valsts uzņēmums, kaut gan tā savu darbību uzsāka jau 1919. gadā.

Galveno pelnu valsts tipogrāfijai dod baldības vēstnesis. Privātos darbus šī spiestuve izpilda ļoti mazos apmēros, kādēļ nevar būt iebildumi par valsts tipogrāfijas komercijai privātspēsturoju īpašniekiem.

Summas, no tā no savas tīnās peļņas iemaksājusi valsts kasē, ir šādas: 1925./26. s.g. 33 tūkst. l., 1926./27. s.g. 43 t. l., 1927./28. s.g. 55 t. l., 1928./29. s.g. 14 t. l., 1929./30. s.g. 62 t. l., 1932./33. s.g. 89 t. l. etc. Tā tad vienmēr neust, tā dod valsts kasē apm. div pat daudā, cīn valsts papīru spiestuve.

Armijas spiestuve. Šī spiestuve darbojas ar savu īpašniņu iekārtu, jo tās priekšgalā stāv armijas virsniki un blakus privātiem būvliedzīm šādā arī obligatoriskā dienasta karavīri turklāt, par algu šs 6.- mēnesī. Šis apstāklis ietekmē viņu darbības rezultātus, jo ar lietāku darba spēku iespējams iegūt lielāku peļņu. Tāpat kā valsts papīru spiestuve un valsts tipogrāfija, arī šī spiestuve domāta valsts iestāžu vajadzību apmierināšanai. Privatizācijai ietaisa tikai ap 7%.

Tāpat kā valsts tipogrāfija, arī armijas spiestuve iekāpas no savas tīnās peļņas zināmu daļu atvairta amortizācijai - 10% no inventāra vērtības.

Valsts finansiāli rezultāti no armijas spiestuves apm. tādi paši, kā no iepriekšējām divām spiestuvēm. 1925./26. s.g. iekāpēt valsts iemērumos 68 t. l., 1926./27. s.g. 56 t. l., 1927./28. s.g. 52 t. l., 1932./33. s.g. 21 t. l. etc.

Attiecībā uz Azeļu virsvaldes spiestuvi, jāsapar, ka tā vismazāk izpilda privātos darbus, bet gan izpilda vienīgi satiksmes rezora darbus un tādēļ uzkatāma par tā patīkstādi.

Juolas elektrības uzņēmums.

Vācūši okupācijas laikā noūgi darbojās dažādās saimniecības nozarēs. Viņu būvētas ir šausliēn deklēļu līnijas (galvenā kārtā mešū iemantšanai), dažas elektrības centrāles un augstsprieguma līnijas. Vācu okupācijas varas pasākumi pārņāja valsts īpašumā.

Vācu okupācijas laikā ufbūvēja arī elektrības centrāles uz Mazās Juolas iedzīvotājiem. Vācu kara iestāžu, kā arī rūpniecības uzņēmumu un privātpersonu apgādei ar elektrības strāvu pastāvēja arī augstsprieguma līnija. Kad visi šie pasākumi pārņāja valsts rokās, sākumā to stāvoklis bij diezgan bēdīgs. Abonentu bij tikai ap 880, tā kā uz 1 vadam kilometru (no 474 km) iemāca tikai 1,8 abonents. Ar pašas līnijas bij visai daudz

kvaitāks. Akurs vadi bieži vien bijuši pūstprīnātī pi augošiem kokiem. Strāvu varēja izmantot tikai apgaismošanai, bet ne motoriem, jo līnijas nebija atbilstīgi izbūvētas. Paņāja zināms laiks, kamēr novēsa kara laika tūkums, tādēļ arī šis uzņēmums savos pirmajos pastāvīgas gados nav uzrādījis nekādu peļņu. Uzreiz ieguļāt uzņēmumā lielākus kapitālus, nebūtu bijis rācio-nāli, jo Jūglas elektrības uzņēmums ir tipiska lauku centrāle ar samērā mazu abonentu skaitu lielā darbības rajonā.

1926. gadā Jūglas uzņēmums nopērk līdz tam laikam nomatās Jūglas un Augšpriežu centrāls, bet, augot otrāvas pa-tēriņam, tam pat gadā vēlāk nopērk arī Lūso - Dobeļnieku (bij. Šambērs dzimnava) centrāli. Sākumā Jūglas elektrības uzņēmuma darbības rajons nav visai plašs. Tas aptver tikai Ropašū, Adašū, Baldonus, Daugmalis, Misas, Ogres, Salaspils un Stopiņu pagastus. 1935. g. uzņēmums ar strāvu apgādāja Rīgas apriņķī Adašū, Allašū, Aizkraukles, Baldonus, Daugmalis, Doles, Dreilīnu, Jūskiles, Jūnkalna, Jūmpravas, Kaskamas, Kīperis, Koknesis, Krapes, Lamberis, Lielvārdis, Malīnis, Mangalū, Ogresgala, Rembates, Ropašū, Salaspils, Sējas, Siguldas, Skīvoņi, Stopiņu, Suntašū, Kallakalna un Olaines pagastus, Bet Bauiskas apriņķī Misas, Secavas, Vecmūizas, Zāleis pagastus un Jūkatpils apriņķī Šēus un Sērenis pagastus. Tā tad uzņēmums 3 apriņķos ar elektrisko strāvu apgādāja 36 pagastus. Tas ar strāvu apgādā arī 3 pilsē-tas: Ogrī, Siguldu un Jūmjelgani un Rīgas pilsētas admini-strāktīvājos robežās Mēlņrāvi, Jūnciņnu, Būchatecīnu. Mūktājos pagastos iekļēst un uzņēmums ar strāvu apgādā arī 15 bieži apdeivotas vītas: Carnikavū, Vecākus, Rīnūšis, Balošis, Baldoni, Jūskīsi, Bīkūnīkis, Jūnkalnu, Jūmpravu, Koknesi, Lielvārdi, Madliņi, Ropašis, Skīvoņis, Secavū un Vecmūizū.

Pārskatu par Jūglas elektrības uzņēmuma noēmi mūsu elektrības rūpnīcībā iugustam, ja zinām, ka pēc Valsts Statistiskās pārvaldes ziņām 1935. g. Latvijā darbojušās 73 elektrības centrāls, kas strāvu pārdevušas arī citim patērtājiem. No tām Rīgā 1, Vidzemē 32, kurzemē 13, Zemgalē 11 un Latgalē 16 centrāles. Viņu elektrības centrāļu kopjauda 84768 HP, no kuriem ūdenscentrālis 4.998 HP. Pavisam rašotas 140.266.000 kWh strā-vas un no tām ar ūdeni 5.305.000 kWh. No visiem elektrības uzņēmumiem 32 pūder viņai personai; 2- pūdnām sab-tām; 3- kooperatīvām sab-tām; 1- pajū sab-tai; 9- valstij; 15- paš-valdītām un 2 pārējām publ. tūsisksajām apriņtām.

9 valsts elektrības centrāles ražojušas 1.531.000 kWh strāvas vai 1,09% no kopējā daudzuma. 15 pašvaldību centrāles ražojušas 134.271.000 kWh (ieskaitot arī Rīgu), jeb 95,73% un 49 privātās centrāles 4.464.000 kWh, jeb 3,18%

Elektrības vadu līniju kopgarums sasniedzis 5893 km. Strāvu patērējuši 159.603 abonenti, no kuriem 153.103 pilsētās un 6.500 uz laukiem, no kuriem savukārt 3475 lauksaimnieki.

Kā redzams no pieņemtajiem skaitļiem, visās Latvijas mērogā Jūglas elektrības uzņēmumam samērā nīcīga nozīme.

Jūglas elektrības uzņēmuma bilance 1936.g. bijusi 2,1 milj. Ls, no kuriem aktīvā kustama un nekustama mantā ap 1,7 milj. Ls un pasīvā lielākais postenis - pamatkapitāls 1,5 milj. Ls.

Kas attiecas uz valsts finansiālajiem rezultātiem no šī uzņēmuma, līdz šim valsts kasei tas nav devis gandrīz nekā; taisni otrādi - pie tā iebīves no valsts kases iņķādos izmaksātes dēļ gan ievērojamas summas.

Kūdras fabrikas. Tautas labklājības ministrijā dašus gadus atpakaļ uzsāka kūdras ražošanu ne tādēļ, lai no šī pasākuma gūtu peļņu, bet gan vienīgi tādēļ, lai bedarbniekiem sagādātu darbu. J.L.min. nodibināja divas kūdras fabrikas: Salaspils, Līvānu un Ploču fabrikas. Bet viss šis kūdras ražošanas pasākums valstij sagādāja tikai zaudējumus. Tautā pat laicā kūdras ražošanas fabrikas bij arī zūkropības ministrijai. Lai novērstu paralēlismu, pie zūkropības ministrijas nodibināja Valsts kūdras fabriku pārvaldi, kura pārņēma savā rīcībā arī J.L.min. kūdras fabrikas, un uzsāka darbotu 1936.gada 1.jūnijā. Patlaban Valsts kūdras fabriku pārvaldī ir šādas kūdras fabrikas: Aizpute, Līvānu, Ploču, Salaspils un Slovas un Rūku (pie Kustpils).

Valsts kūdras fabriku pārvalde pārņēma visu minēto fabriku aktīvus un pasīvus pēc bilanciem uz 1936.gada 1.jūliju, bet kredītus par visu 1936/37. s.g.

Kūdras fabriku pārvaldes kapitāla mēģa:

1. Pārņemti fabriku kapitāli pēc bilanciem Ls 2.038.907,89
2. Zēms inie. dep-ta izdoti maksājumi pēc 1936.g. 1.jūl. „ 11.740,83 Ls 2.050.648,72
Balances pārvertējot norakstīts no kapitāla „ 831.492,40
3. No J.L.min. bedarba aprarošanas fonda saņemts Ploču kolāc. plašu fabriku iebīvei „ 50.000,-
4. No Z.M. fims inieības dep-ta saņemts rīcības kapitāls Slovas un Aizputes fabriku „ 9.000,-

1) No tām 8 piederēja dzelz. vīrsvaldei. (sk. 24.C.p.)

Pārņemums Ls 2.78.156,32

5.	No 2. M. zemes ierīc. dep. da. saņemts papildu budžēts pārdevtajiem kapitāla ieguldījumiem	" 33.000,-
6.	No J. l. min. tirdzniec. aprakš. fonda saņemts papildu budžētā pārdevtajiem kapitāla ieguldījumiem	" 129.100,-
7.	No J. l. min. tirdzniec. aprakš. fonda uz 1937/38. b. g. nākina kapitāla ieguldījumiem	" 180.000,-
		<u>Kopā Ls 1.620.256,32</u>

Pamatkapitāls 1. apr. 1937. g. pa atsevišķām fabrikām sadalījās šādi:

Ploču kūdras fabrika	Ls 879.525,59
Sivām " "	" 227.979,58
Salaspils " "	" 220.694,58
Slokas " "	" 63.100,23
Kūku " "	" 7.443,81
Fabriku pārvalde	" 221.513,03
<u>Kopā Ls 1.620.256,32</u>	

1936./37. b. g. kūdras fabrikas darbojušās ar sekojošiem rezultātiem:

Sivām kūdras fabrika ar	Ls 62.246,62	<u>deficitu</u>
Salaspils " " "	" 44.000,94	d ²
Aizputes " " "	" 1.238,86	"
Ploču " " "	" 113.688,98	"
Fabriku pārvalde " "	" 32.891,39	"
Slokas kūdras fabrika " "	" 7.385,14	peļņu
Kūku " " "	" 300,65	"

Kopā deficīts sasniedza Ls 246.380,50, no kura segti Ls 195.760,- ar no valdības saņemto paimanu, bet atlikušo Ls 50.620,50 norakstāmi vai nu no kapitāla, vai arī jāsamaks jaunai valdības pabalsts.

Kā redzams, kūdras fabrikas valstij nes tikai zaudējumus. Saīdinot fabriku gada darbības rezultātus savā starpā, redzam, ka dedzināmās kūdras ražošanā dod peļņu, bet paraišu kūdra iekšējais tirgus pārdotā zem pašizmaksas un zaudējums sedz valsts. Iekšējais tirgus sāka ražot tikai pēdējā (1936. g.) jūlijā un pirmais darbības gads uzskatāms par izmēģinājumu laiku.

Jāpat saīdinot Sivām un Salaspils fabrikas darbības rezultātus, redzam, ka tai fabrikai mazāki zaudējumi, kura vairāk paraišu eksportējusi, bet lielāki tai, kura darbo-

paraišus pārdevusi ienājumus tieši.

Apskatot divās Ploču fabrikas darbības rezultātus, redzams, ka, pārņemot no J.l.miu. kūdras fabrikas, citām fabrikām norakstīja zaudējumus iepriekšējo gadu kūdras nobirumus purvā, bet Ploču fabrikai tādi nav norakstīti tad, bet tikai 1936.g. rudenī, kas pavairo zaudējumus pārskata gadā par 216.848, 72. Bez tam fabrikas pārlikti eksporta kūdras ražošanai citas fabrikas saņēma no budžeta apražošanas fonda atsevišķas summas, bet Ploču fabrikai minētajām vajadzībām dotā summa iekrājta kā kapitāls.

1936./37. s.g. bij pārdevti ražot paraišu kūdru un kūdras smilti:

Šalaspils kūdras fabrikā	120.000	saiņus
Ploču " "	100.000	"
Šivām " "	100.000	"
	<u>320.000</u>	saiņus

Faktiski ražots:

Šalaspils kūdras fabrikā	131.154	saiņi
Ploču " "	55.743	"
Šivām " "	111.456	"
	<u>298.353</u>	saiņi
Ražots mazon, kā pārdevti	21.647	"
	<u>320.000</u>	

1936./37. s.g. būdēls bij pārdevti ražot mašīnkūdras, dedzināmo:

Ploču kūdras fabrikā	6.000	J ²
Slokas " "	3.600	"
Aizpute " "	2.500	"
Šivām " "	1.000	"
	<u>13.100</u>	J ²

Faktiski ražots dedzināmās mašīnkūdras:

Ploču kūdras fabrikā	3.076,353	J ²
Slokas " "	4.087,967	"
Aizpute " "	960,000	"
Šivām " "	882,000	"
	<u>9.006,320</u>	J ²
Ražots mazon, kā pārdevti	4.093,680	"
	<u>13.100</u>	

Pārīkās visu sadalīšanā, īdošanā armijai un pilsetu iedzīvotājiem pāreivāja iekšējās apgādības departaments. Tehnisko pasākumu no-
 daļa sagatavoja dažādus audumus, ādas, apavus, eingu lītas un zīps.
 Vispārīgus apgādāja armiju, tad pārējos iedzīvotājus un kooperāciju.
 Preču iepirkšanai pastāvēja ārējās apgādības departaments. Apgādības
 ministrija tajā laikā nodarbināja 755 cilvēkus. Kara darbībai iz-
 baidoties un iestājoties normātai saimnieciskai dzīvei, apgādības
 ministriju likvidēja, bet laikā no 1922.g. līdz 1927.gada 1.aprīlim tā
 iekvidēja preču krājumi par šķ. 13.390.209.- (pūdeļi parādi). Šī apgā-
 dības ministrijā arī uzcēlām valsts pīvātsaimniecisko dienīstības
 uzņēmumu sākumi.

No tā laika pastāvošajiem valsts dienīstības uzņēmumiem min-
 āmi: armijas ekonomiskais veikāls, T.l. min. aptīka, d.ū. aptīka,
 Jaql. min. mācības līderu nodala, Latvijas tēlgrāta aģendīras
 "deta's" kioski u.c. strāki uzņēmumi.

Laikā pārisim pī atsevišķu dienīstības uzņēmumu aprīkāt:

Armijas ekonomiskais veikāls (A.Ē.V.)

Latvijas atbrīvošanas cīm laikā radās nepīcīsamība pīc kara-
 vīm veikāliem, kuri par lītām emām apgādātū papīrosus, tabakū, zīps,
 konservus u.c. karavīriem nepīcīsamās pīces. Pīvāti līgotāji
 karavīrus īmantoja ne tīnai komercīāli, bet arī polītīski, kādīl
 tos īskanda pašu karavīru noorganizētū kooperātīvi un kantī-
 nus. Lai katrai karaspīka daļai nebūtū jārīpējas par lītīm
 pīcū īpīrkšanas avotīm, radās doma radīt vīnu centrālu īi-
 kālu. Pīe kara saimniecības pārvaldes pastāvošā dienīdus grū-
 pas kantīne tīna padota apgādības valdei, nosaucot to par
 karavīru ekonomisko veikālu. Tas notīka 1919. gada 1. novembīl,
 un šo datūnu var īskatīt par armijas ekonomiskā veikāla
 dibināšanas dīnu. 1928. gadā veikālu reorganizēja un taqā
 tas darbojas uz 1928. g. notīkumu pamatā. Notīkumos pau-
 deļ, ka pī kara ministrijas Rīgā pastāv dienīstības uzņēmums
 - armijas ekonomiskais veikāls. Armijas ekonomiskā veikāla
 sevīks īedonuss, īs parastās dienīstības, apgādāt karavīrus
 ar īpeciāli vīpīliem vajadzīgiem pīrkšmēliem un pīcēm par
 īspējami emām emām. Armijas ekon. veikālam ī visas jū-
 ridīskās personas dīstības. Ar kara ministrijas atļaujū tas var
 īrīkot darbnīcas un fabrīkas, kā arī atvīt nodalās un nolīk-
 tavas. Armijas ekonomiskais veikāls maksā nodokļus, kādī
 pīrdeļī līkumā par dienīstības un mīpīctības nodokļi un

↳ T. V. 12. nr. no 1928. g. 16. janv.
 Ar šo atcēlī 1921. g. 11. marta
 noteik. p. am. ex. V.

ienākuma nodokli. Veikālam nodoklis aprēķina un uzliks tāda kārtībā, kāda likumā paredzēta uzņēmumam, kuram jānodod pārskats par savu darbību.

Veikālu pārvalda veikāla priekšnieks un viņa palīgi, kuras pieņem kara ministrs. Pie tā uzraudzības un kontroles nolikumiem šeit divās nepareizībās, jo tie mūs mazāk interesē.

Pirms veikāla tagadējo nolikumu operā atkāšanās (apmēram 1928.g.) tas savā darbībā bij ierobežots. Pirms direktora pārdot viņīgi karavīriem un to piederīgiem. Pēc pārdošānu privātām personām pilnāda tikai izņēmumu gadījumos ar kara ministra atļauju. Bet par to veikāls bij atsvabināts no līdzniecības un nepieciešības, ienākuma un vietējiem nodokļiem.

Veikāls lielu vērtību pieņēmis arī nodalņu atvēršanai provincē. Pirmā nodalņa atvērta jau 1919. gada 27. novembrī Jelgavā, kuru tomēr slēdza jau 1920. g. 1. aprīlī. 1920. g. 1. janvārī atvērta nodalņa Plavīnās, tā paša mēneša 29. datumā to pārcēla uz Rēzekni. Atvērta nodalņas arī cetur, bet vēlāk atkal vairākas no tām likvidēja. Veikāla nodalņām bij ļoti liela nozīme spekulācijas apraušanās un iedzīvotāju prātu nomierināšanai atbrīvotajos apgabalos. Sīkākai varas un bada nomārtajos iedzīvotājos radās sajūsmas par ilgi meklētām pārtikas precēm. Valdība ar to iemantoja ustieģus pavalstniekus, bet armija jaunus patīgspekus un drošu aizsargu. Privātajiem dzīvotājiem bija jāvērtējas ar armijas ekonomiskā veikāla iespaidu un kur vien parādījās veikāla nodalņas, tur ceļas strauji kritās. Tagad pastāv armijas ekonomiskā veikāla nodalņas (bez Rīgas): Rēzeknē, Daugavpilī un Līvānā.

Armijas ekonomiskais veikāls nav pūsnaitāms tām uzņēmumam, kuram interesē arī lielāku peļņu. Tas ceļas par lietotām ceļām apgādāt iedzīvotājus, bet sevišķi karavīrus, ar labāku precēm. Armijas ekonomiskais veikāls nav ierobežots viņīgi karavīru apgādāšanā ar vajadzīgajiem priekšmetiem, bet tur iepērkas ļoti plašas iedzīvotāju masas. It īpaši tas sakāms par ierīdņiem, kuriem ir atvairināta iepirkšanās - kšnirdot pēc uz kredīta. 1924. gadā veikālam Rīgā bija 1.564 dažādu personu kšstāšu konti, kuri iepirkusis armijas ekonomiskajās veikālā. Dēvērojot to, ka katru precu saņemēju reprezentē ne tikai viena persona, bet parasti vesela ģimene, kas sastāv no 2-3 personām, tad iedzīvotāju skaits Rīgā, kas saistīts ar armijas ekonomiskā veikāla kredītiem, rēķināms ap 50.000.

Ēst cik lūkstošu nav tādu cilvēku, kas iepērkas par svaigiem naudu.

Kas attiecas uz armijas ekonomiskā veikāla precu apgrozījumu, tad samērā tā laikā tie ir pavairojušies ārkārtīgos apmēros. Ja 1920.g. pārdeva preces par 0,63 milj. ls, tad 1925.g. šis skaits ir jau 7,52 milj. ls; 1930.g. - 11,55 milj. ls, 1932.g. - 12,86, 1933.g. - 13,65 un 1935.g. 16,23 milj. ls. Šķēršļi ar veikāla paplašināšāam ^(pazīstākā) (Galantērijas nod. atvēršāam, kā arī jaunā precu nama atvēršāam) šis skaits vēl uzturējami augst.

Armijas ekonomiskā veikāla līdzekļi sastādās no: rēķības un rezerves kapitāla. Veikāla rēķības kapitālā pēc 1928.g. noteikumiem, ieskaita tās vērtības, t.i. kustamu un nekustamu mantu, kas pieder veikālam. 1921.gada likumā paredzēja, ka Armijas ekonomiskā veikāla ienākumus, starp citu, izlito kustamas un nekustamas mantas iegūšanai un veikāla apgrozības kapitālu uzturēšanai. 1927.g. beigās rēķības kapitāls bija 1,7 milj. ls. Pēc 1928. gada noteikumiem rēķības kapitāls uzturējās no divās daļās. Līdz 1928.g. rezerves kapitāls nebija paredzēts, bet minētā gada noteikumos paredzēja, ka tas uzturējās no divās daļās, atskaitot iņģadus 10%, kamēr tas sasniedz 1,5 milj. ls. Rezerves kapitālu var ieguldīt, t.i. izlītot vienīgi pēc kara ministra rēķojuma šādos gadījumos:
a) varbūtējo dzīvniecības un rūpniecības zaudējumu segšanai,
b) nekustāmo īpašumu iegūšanai, c) aizņēmuma veidā rēķības kapitāla paplašināšanai, ja veikāla saimnieciskam stāvoklim šādu apstākļu dēļ tas būtu nepieciešams.

Sākumā armijas ekonomiskā veikāla kapitāli bij ļoti nīcīgi: veikālu atklājot, no kantēnes pārņemtas preces un nauda par 2.000,-, ar ko uzsāka armijas ekonomiskā veikāla darbību; 1919.g. beigās tie līdzinājās 3.785 ls. Līdz ar darbības paplašināšāanos un iegūstot lielāmu peļņu, rēķības kapitāls strauji pavairojās, un pēc 5 gadiem (1924.g. 6.) tas bija jau 0,63 milj. ls; pēc 10 gadiem (1929.g.) - 2,04 un pēc 15 gadiem (1934.g. sāk.) 2,87 milj. ls. Sākot ar 1928.g. uzturēj arī rezerves kapitālus, un 1933.g. beigās tas bija jau 0,334 milj. ls. Rēķības kapitālu pēc 1928.gada noteikumiem paredzēts uzturēt tikai līdz 3,0 milj. ls, kas taqad jau sasniegts. Kapitālu uzturēšāanas ziņā armijas ekonomiskajam veikālam bijuši lieli panākumi; ieskaitot 1919. gadā darbību gandrīz bez kādiem līdzekļiem, taqad tas izvērdis par lielāku dzīvniecības uzturēšāanos valsti, kura rēķībā ir lieli brīvi līdzekļi. 15 gadu laikā tās kapitāli jau bij pavairojušies 1500 kārtīgi, bez jeb kādiem valsts pabalstiem.

Šīs peļņas armijas ekonomiskais veikāls izlito šādiem mērķiem: a) rezerves kapitālam 10%, b) līdz 30% kara zinību, izglītības

un kultūras veicināšanai armijā; karavīru labierīcību pabalstīšanai un pabalstu iesniegšanai karavīriem svētkos nelaimēs un slimības gadījumos u.c. labdarīgiem mērķiem pēc kara ministra rīkojuma katrā atsevišķā gadījumā, c) līdz 15% tantjēnu iemaksai virsala darbiniekiem, nepārsniedzot 3 mēn. algas apmērus, d) 10% valsts ienākumos, e) pārējā tās peļņas daļa - rīcības kapitāla palielināšanai, līdz tas sasniegts 3 milj. lš. Ja rīcības un rezerves kapitāls sasniegts likumā paredzētos apmērus, tad atlicīgais peļņas sadalījums ieskaitāms valsts ienākumos. Sīkāku peļņas atskaitījumu turh sādi: 1930.g. rīcības kapitālam pieskaitīts 0,197 milj. lš, 1931. - 0,236, 1932. - 0,207, 1933. - 0,194 milj. lš., bet rezerves kapitālam 1930.g. - 55.750 lš, 1931. - 67.250 lš, 1932. - 59.250 lš un 1933.g. 55.500 lš. 1936.g. pieskaitīts kapitālam no tās peļņas 276.523 lš. 1936.g. apgrozījums - 19,189 milj. lš. Dēvērojamas summas no tās peļņas atskaitītas arī labdarīgiem mērķiem, piem. 1936.g. 0,185 milj. lš.

Armijas ekonomiskā virsala dūa peļņa atsevišķos gados sādi:

1919.g. - 3,899 lš	1925.g. - 472.619 lš	1931.g. - 796.748 lš
1920.g. - 29.559 "	1926.g. - 531.426 "	1932. - 678.260 "
1921.g. - 150.208 "	1927.g. - 499.318 "	1933. - 610.012 "
1922.g. - 86.153 "	1928.g. - 509.621 "	1934. - 618.226 "
1923.g. - 163.609 "	1929.g. - 575.563 "	1935. - 650.070 "
1924.g. - 385.133 "	1930.g. - 628.381 "	1936. - 688.004 "

Atsevišķos gados valsts ienākumos ieskaitītas derojošas summas: 1927./28. s.g. - 30 t. lš, 1928./29. s.g. - nav, 1929./30. s.g. 45 t. lš, 1930./31. s.g. 51 t. lš 1931./32. s.g. 56 t. lš, 1932./33. s.g. - 67 t. lš, 1933./34. s.g. 50 t. lš etc, un beidzot - 1936./37. s.g., rēķinot no tās peļņas 10%, būtu ap 69 t. lš.

Tautas labklājības ministrijas aptiena, nodibināta ar nolūku apgādāt valsts ierēdņus ar zālēm; tā sāka darbot 1927. gada vasarā. Katrā gadā šī uzņēmuma gada apgrozījums ir tikai ap 200 t. lš, tomēr tas katru gadu valsts kasei devis zināmas summas. Jā 1928./29. s.g. 10 t. lš, 1929./30. s.g. 27 t. lš, 1930./31. s.g. 48 t. lš, 1931./32. s.g. 20 t. lš, 1932./33. s.g. 27 t. lš etc. Protams, pašas par sevi šīs summas ir niecīgas.

Satvijas Universitātes aptiena dibināta ar nolūku sagādāt farmācijas nodaļas studentiem atlicīgu praksi. Šis uzņēmums pēc saviem apmēriem masāns par Tautas labklājības ministrijas aplīku un arī summas, ko tas iņgādus iemarsē valsts kasē ir niecīgas - no 2-12 tūkst. lš gadā.

Mācības līdzekļu nodala ir Izglītības ministrijas sāmušicisks uzņēmums, kura uzdevums apgādāt skolas ar lētām un labām mācības līdzekļiem, rakstāmiem pildemmiem un grāmatām, kā arī rēķināt to lietas cenas. Par pastāvīgu uzņēmumu tā kļuva 1920.g., atdaloties no Izglītības ministrijas apvienotajām nodarbu darbnīcām, skolu mūzeja un mācības līdzekļu biroja.

Sāmušā ar pūcēm apgrozījumu, mācības līdzekļu nodalas pēļ. vājas. Tas pa daļai izskaidrojams ar to, ka nodalas nosērs nav quā lētā pēļā no savām operācijām, bet apgādāt datvijas skolas; valstis tur pašvaldības un privātās skolas ar lētām un datvijas skolām piemērotiem mācības līdzekļiem.

Nodalas kundence ir pēe iespējas visus vajadzējos mācības līdzekļus pagatavot latvijā, importējot no ārzemēm vienīgi komplētākos aparātus. Mācības līdzekļu izgatavošanā nodala veic savās darbnīcās. Bez tam saistītas arī vaiānās Rīgas mēchaniskās darbnīcas. Iekārēta arī mācības līdzekļu remonta un kolekciju sastādīšanas darbnīca. Darbnīcās pagatavo arī jaunus aparātus, pārkonstruē vecos mācības pildemmius un pilāgo tos Latvijas skolā vajadzībām un apstāņiem.

Pēdējos gados nodalas darbnīcās un privātos uzņēmumos Latvijā izgatavo jau ap 75% mācības līdzekļu fiziskā, dabas zinātņu, ģeogrāfijā u.c.

Mācības līdzekļu nodalas rīcības kapitāls, kas galvenā kārtā sastādījies no divās pēļās atskaidrījumiem, piem. 1935.g. sasniegā ap 150.000 lš.

Summās, ko mācības līdzekļu nodala no savas divās pēļās ikgadus iemaksā valsts kasē, svārstās no 0-5,5 tūkst. lš.

Latvijas tēlegrāfa aģentūras (deta's) sākuums meklējams 1919.g. sākuumā dūpājā nodibinātājā latvijas preses birojā, kura uzdevums bij informēt latvijas presi par valdības darbību un snigt presi ārzemju informāciju, kā arī informēt ārzemes par mūsu valsti un armijas cūpām. Blakus politiskai informācijai ar 1922.gadu aģentūra snieda arī sāmušicisku informāciju. 1922.gadā aģentūru autonomizēja un, lai nevajadzētu prasīt valsts pabalstus un pēmansas lišā vidā, to pārveida par komerciālu uzņēmumu, pēstīrot tai koncesiju uz dzēleļu grāmatu galdā. Kuršā un pēpērkšrocības uz valsts sludinājumu izplatīšanu. Deta's komerciāli uzņēmumi tomēr nesa zaudējumuus un tādēļ to lišāko daļu likvidēja. Deta'i valsts ikgadus pēdēdz sāmušiciskās pēmansas.

Ar to varētu būt apskatu par līdzsmeības uzņēmumiem, bet pū
dim bū masēt atgriezīsimis pašās beigās.

Valsts ūdensceļu satiksmes uzņēmumi.

1919. gada beigās valdība vijas rīcībā esošos jūras tirdzniecības
kuģus nodeva jūrniecības dep-tam, pū kura 50 kuģu pārvaldī-
šanai un ekspluatācijai nodibināja kuģu ekspluatācijas nodaļu
- Valsts kuģu pārvalde (no 1922. g. 1. apr. valsts autonomis uzņēmums).

Valsts pū saviem kuģiem tika jau pirmajos latvijas patstāvības
gados. 1918. g. rudeni dipājā atadās un pīrakshtais Rīmel-Vakam
kuģniecības sab.-bes tvaironis „Saratov”, kura galveni īpašnieki
bijuši kāds S. Friedbergs un krievu pulkvedis Mjasojedovs, kuru
1916. g. krievi par spīgošamu nošāva un tā īpašnumus konfiscēja
valstij par labu. Latvija, kā krievijas mantiniece tās īpašumu
dīstbu noskaidrošanas „Saratovu” pūnūma savās rokās. Jā
valstij radās pirmais kuģis, kuram bija lemts spēlēt ar
vēsturisku lommu mūsu pirmās valdības gaitās.

Krievu valdība pasauks kara laikā rekvīzēja daudzus kuģus,
izmantojot to īpašniekiem zināmu atīdīstīmu. Tādā ceļā krievijas
valdības rokās pārgāja arī daudzi pū latvijas ostām pīrakshtī-
ti kuģi. Pēc krievijas sabrukšanas daži no šiem kuģiem iz-
klīda, bet daļu sāka ekspluatēt līdīnieki. Latvijas interesēs
bija dabūt šos kuģus atpakaļ. Šim nolīnam līdotī visi iespēja-
mi līdīnieki, lai pū mūsu ostām pīrakshtīti kuģi paceltu mū-
su karogu, bet tos kuģus, kuru īpašuma dīstības nebija no-
skaidrotas, aizstāja valsts rīcībā tās to īpašuma dīstbu no-
skaidrošanai.

1919. gadā aizturēja tvaironi „Hindani”, Stokholmā aizturēja
tvaironi „Federacija”, agr. „Vera”, bet tagad „Daugada”. Anglijā aiz-
turēts un nosūtīts uz Rīgu tvaironis „Grafs Švalob”. Kad
radās kara stāvoklis ar Vāciju, dipājā aizturēja 4 vācu tvai-
ronus: „Helm Hugo Stimmus”, „Holsatia”, - vēlān „Gauja” un
„Pommora” - vēlāk „Viesturs”. 1919. gada beigās valdības rokās at-
radās 8. jūras tvaironi. 1920. g. Rīgas ostā un kapstāvokļa
pamata konfiscēja krievu tvaironi „Kildin”, tagad „Imanta”.
Valsts kuģu pārvalde rīcībā atadās arī pāris sīkāku kuģu un
velkoku. Jā ar laiku kuģu pārvalde rīcībā sanāca 17 dažādi
kuģi, no kuriem pārvalde rīcībā daži atadās bāru vai gajā-
ku laiku. Gandrīz visi šie kuģi bij stipri nolīdoti un lī prasīja

lielāku remontu.

1920. g. uz sabiedrību piederīguma pamata Vācijai atdeva konfiscētos kuģus "Holsatia" un "Helen Hugo Skinnis". Ģēpat atdeva brāļiem Šēbergiem piederīgo kuģi "graf Švalov". 1922. g. kvartāls "Viesdums" ("Pomona") uzcēra Somijas jūras līcī uz armeniem. Remonts neatmaksājās un par to saņēma apdrošināšanas prēmiju.

Arī lielākā daļa šo kuģu aizgāja run un kuģis un 1923. g. pavasarī Valsts kuģu pārvaldei palika tikai divi kvartāli: "Venta" (1922. g. nopirkts par £17000.--), "Imanta" un "Danģava". Pēc šo kuģu valstij atvērta pēļņu un 1925. g. Valsts kuģu pārvalde nopirka vēl 2 kvartālus - "Gauja" un "Abava".

Pakļāv Valsts kuģu pārvalde skaitās par vienu no labāk no-otādītām rēderijām ar 5 kvartāliem h 1.105.700,- vērtībā. Uzskatīti arī solīdi resursi un amortizācijas kapitāli.

Kuģniecība ir saimnieciska nozare, kurā vēl iespējams atrast darbu un pēļņu. Mūsu jūras pirkaste kuģniecības uzplaušanai ir lielā atbalsts. Blakus privātajām rēderijām, var pastāvēt arī valsts kā rēderijas īpašnieks. Valsts kuģu pārvaldei, kura mūsu visus nodokļus, un nebūda nekādas priekšrocības, nebūtu pamata likvidēt. Jo iespējams, ko valsts gūst no kuģiem kā divos pēļņos, iņģadus no £s 100.000.- līdz £s 200.000.- apmērā, ja šo pārvaldi likvidētu, nebūtu iespējams uzlikt kā papildu nodokli pārējām kuģniecības firmām, un tādā kārtā valsts būtu alkikusis no iespējumma. Valsts uzdevums ir sagādāt sev vislānā un drošākā ceļā nepieciešamos līdzekļus savai funkciju veikšanai. Neatsakāma nojēme valsts kuģiem arī kara laikā.

Summas, kuras no valsts kuģu ekspluatācijas divos pēļņos uzkaita valsts kasē, līdz šim gan ir mazas, un dažā gadu valsts iņģējummos nav iemācis nekas. Lielākā summa iņģemā-
ta valsts iņģējummos 1928./29. s. g. - 285 t. t.

Valsts kredītiestādes.

Valstij ir trīs kredītiestādes: a) Latvijas banka, b) Latvijas hipotēku banka un c) Valsts zemes banka. Pirmā ir īstuma kredītiestāde un pārējās divas - ilgtermiņa.

Latvijas banka. Latvijas bankas, kā centrālās emi-
sijas iestādes nodibināšanu veicināja valsts stabilizācijas va-

jadzība. Jaun ap 1919. gadu Latvijas valdība bij tavis domās, ka Latvijas valsts iespējams stabilizēt ar nacionālās bankas dibināšanu, kurai būtu emisijas tiesības. Ārma bij laba, bet tā atdurās uz nopietnu spēksli - kur ņemt dibināmai emisijas b-kai nodrošinājumu - pamatkapitālu. Jauno banku bija domots dibināt kā akciju banku ar ārpusēju kapitālu, piedaloties tam kā akcionāram arī valstij, jo pēdējā tam laikā pati savam līdzekļiem vien to nevarēja nodibināt. Šim sakarā finansu ministri Šohardy un pēc tam K. Purins quērās pie angļu finansistiem ar uzaicinājumu, piedalīties ar savim kapitāliem Latvijas emisijas bankas dibināšanā. Bet tā kā seši gadi ilgošajās kara vērās Latvijas saimnieciskā dzīve bij galīgi sagranta un arī tās politiskā patstāvība atadās vērēm jautājuma līmes, turīgās un solidās angļu kapitālistu grupas bij atkurīgas. Uz Latvijas emisijas bankas dibināšanu atsaucaš gan piedalīties, Londoner National Metal and Chemical Bank, bet tās piedalīšanās nolikumi Latvijas valstij bij ļoti smagi un nepieņemami. Bija arī doma dibināt emisijas banku pašu spēkiem, piedaloties privātam kredīstādēm ar savu mantu un pieaicinot ierofemes brīvos kapitālus. Arī tas krādījās nespējami, jo kara apstākļos iespēstās kredīstādēs, kas privātās rokās tam laikā nebija kaut cik ievērojamu kapitālu.

Masēt vēlāk, pateicoties līdzdarības tilances labvēlīgākam stāvoklim un laimīgākai nūstas politikai, Latv. rubļa kurss kļuva stabilitāns un sāma nelaboties saimnieciskais stāvoklis vispār. Līds ar to aprūsa prasība pēc ārpusēju kapitālu saistīšanas Latvijas emisijas bankas dibināšanai, un sāma atkal domāt par tās dibināšanu pašu kapitāliem. Šim laikā centrālās b-kas vērēm pa daļai spēldēja valsts kase, pa daļai finansu ministrija. Valsts krājneses darbu sākmā apobesojās ar noqueatījumiem, pārvēdumiem un vērēpapīru operācijām. Ardevumms nūpniecības un eitr saimniecības nozaru atjaunošanai tam laikā iznīdza finansu ministrija. Valsts krājneses nofime jau ievērojami pīanga, kad valdība 1921.g. 30. jūnijā pīskīra tai tiesību spēldēt visāda veida banku operācijas. Jā kā krājneses nosaukums šai istādi vairs nebija pīmērots, tad t.p. gada 18. augustā to nosauca par Valsts krāj- un kredītbanku, pīskīrot tai 17. septembrā

no valsts līdzekļiem 4 milj. šelta franku lielu pamatkapitālu. Saskaņā ar saimnieciskās darbības nostiprināšanos, 1921. g. iedevās stabilizēt mūsu valūtas kursu un pieņēma tās jauniešu uzturēšanu - latu - fināmai šelta vītībai. Melbojies šādos veidos deva iopēju dibināt emisijas banku pašu līdzekļiem.

1921. g. 22. novembrī Saeimas sapulce nolēma vadot valdībai izstrādāt likumprojektu par valsts banku, ko finansu ministrija arī iedeva. 1922. g. augustā valdība iedeva jaunus nolikumu par mūsu valūtu, dibinot tās sistēmu uz šelta standartu, bet tā paša gada 19. septembrī min. kabinets pieņēma Latvijas bankas statūtu. Banku dibināja kā autonomu valsts uzņēmumu ar emisijas tiesībām. Ar valdības 1922. g. 26. oktobra rīkojumu 1. novembrī likvidēja Valsts krāj- un ~~valsts~~ kredītbanku, nododot visas tās aktīvas un pasīvas Latvijas B-kai, pūskinot tai sākumā 10 milj. šs lielu pamatkapitālu. Ja tādā par Latvijas bankas darbības sākumu var uzskatīt 1922. g. 1. septembri, kaut gan Saeima statūtu ar masīvu pārņoējumiem pieņēma tikai 1923. g. 15. maijā un tie publicēti 1923. g. 2. jūnijā (V.V. Nr 115).

Latvijas banka ir autonomas valsts uzņēmums. Par šās operācijām un darbību atbild valsts. Bankas uzdevumi: regulēt naudas apgrozību valstī, veicināt tirdzniecību, rūpniecību un lauksaimniecību, atvērt šai tūmija kredītu; atvērt naudas maksājumu kā ierakstus, tā arī izpildīt valsts kases funkcijas.

Bankas kapitāli sastādās no: pamatkapitāla operācijām 10 milj. šs un rezerves kapitāla varbūtēju laudējumu segšanai. Bankas pamatkapitālam ir gadsimā piēskaitē 25% no bankas tūās peļņas, kamēr tas sasmidz 25 milj. šs. Rezerves kapitālam ir gadsimā piēskaitē 10% no tūās peļņas. Rezerves kapitāls nolūts bankas laudējumu segšanai, kurus nesēdž tūkošā gada peļņa. Ja laudējumu segšanai rezerves kapitāla nepietiek, tad tie sedzami no pamatkapitāla; bet ja pēdējais liās ar to pamāsinātos 2 milj. šs, tas papildināms šīs šai summai ar valsts līdzekļiem.

Bankas tūā peļņa, atvērt statūtos paredzētos atskaitījumus, ir kaitāma valsts iezēmumos.

Visām bankas prasībām pret parādniekiem ir priekštiesības pirms citām valsts un privātām prasībām, izņemot hipotēkārās.

kas attiecas uz Latvijas bankas operācijām, tad bankai ir divi nodalās: a) emisijas un b) komerciālā. Banka galvenā kārtā domāta emisijas vajadzībām, kas iegūtu banknošu izlaidošanai valstī. Naudas sīņu izlaidošanas tiesības pieder vienīgi Latvijas B-bankai.

Latvijas bankas komerciālā nodalā izdara sekojošas operācijas:

- a) diskontē tālruniņa vērselus u.c. saistības;
- b) atņū kredītu un izsniedz tālruniņa aizdevumus;
- c) pieņem naudas noguldījumus un dažādas uztības glabāšanā;
- d) pirk un pārdod vērselus, hātes, pūēn dokumentus, uztības pāpīrus, dārgmetālus, čērus, valūtu u.c. uztības;
- e) izdod pret nodrošinājumiem visāda veida akreditīvus, izdara naudas pārvēdumus u.c. Valda komisijas operācijas;
- f) izpilda dažādas operācijas uz valsts iotāšu rēķina.

Latvijas bankas pārvalde sastāv no valdes un padomes.

Padome un valde ielū ministru kabinētā. Padome sastāv no priekšsēdētāja, tālruniņa un 11 locekļiem, kuros ietpēt arī galvenais direktors un viens finansu ministrijas pārstāvis. Valde sastāv no galvenā direktora, tālruniņa un 3 direktoriem. Padome nodprauj bankas politiku, pārbauda bilances etc. Valdes uzdevums - izvest bankas politiku saskaņā ar padomes lēmumiem un norādījumiem; atpētīt par selta krājumu pavairošanu un par pinācīgu naudas sīņu sēķumu; vadīt bankas darbību kā entā, tā arī nodalās un aģentūrās; pārfināt un vadīt visas bankas operācijas; sagatavot padomei priekšlikumus, bilances etc. Jā tad bankas padome ir lēmēp orgāns un valde - izpildorgāns.

Kā redzams no Latv. B-bankas nolikumiem (resp. statūtiem), šim valsts autonomajam uzņēmumam ir divējāds rakstūrs, un proti: monopola un valsts pūvātsaimnieciska uzņēmuma rakstūrs. Bankas emisijas nodalāi ir monopola stāvoklis, jo statūtu 15. p. nosaka, ka vienīgi Latvijas bankai pūšķirtas tiesības izlaist naudas sīņus. Komerciālajai nodalāi turpretim ir valsts pūvātsaimnieciska uzņēmuma rakstūrs, tā strādā tāpat, kā kaut kura naha pūvātā banka. Privileģija tikai tā, ka visām Latv. B-bankas prasībām pret parādniekiem nodrošināta pūkšrocība pret citām valsts un pūvātām prasībām, izņemot hipotekārisnās. Kaut gan dažiem šī Latvijas bankas pūkšrocība nepatīk, bet tādai lomā jābūt. Jās, ka parasti emisijas bankām sādā

priekšrocību nav, nesētiem to, ka tādām vajadzētu būt arī Latvijas bankai, jo pēdējās iekārtā un darbības apstākļi ir savādāki. Ārpusēji emisijas bankas (ar maģiskiem nummiem) ir privātas akciju bankas, kur akcionāri iemaksājuši bankas pamatkapitālu un tikai ar to arī atbild par bankas saudējumiem. Imputējam Latvijas bankā pamatkapitālu iemaksājis valsts un atbild par visiem bankas varbūtējiem zaudējumiem ne tikai ar iemaksāto pamatkapitālu, bet mērobošos apmēros. Bez tam ārpusēji pastāv lielas kredītņēmēju privātbankas un tādi paši privātsaimnieki, no kredīti emisijas bankas; samērā ar šādu emisijas banku kapitāliem, to klientu skaits nav sevišķi liels, tā ka bankai iespējams vienmēr sērot savu klientu darbībai. Mūsu apstākļos šādi lieli kredītņēmēji neņemumi ir reti, bet visā mūsu privātsaimniecībā pastāv no daudziem sīkiem uzņēmumiem un Latvijas banka kredīti lielu skaitu šādu uzņēmumu. Atkojolis ar valsts līdzekļiem un pie tam uzturēt vēl mūsu valūtas stabilitāti, bankai savā kredītpolitiskā jautāt ļoti uzmanīgi un samērā atbilstīgi. No otras puses - pasīstot mūsu privātsaimniecības tūcīgos līdzekļus un darba apstākļus, nevar noligt, ka privātsaimniecības kredītošana pieņemams saistīta ar samērā lielu risku. Šo risku tad sīnāmā mērā masīna bankas priekšsīstības prasītu pīdāšanā. Pēdējās privilēģijas īmantosānā banka tomēr ir atbilstīga, bet ir arī bijuši gadījumi, kur tā varējusi nodrošināt savas prasības tikai izīstojot priekšsīstības. Bet arī tās nav varējūšas dažos gadījumos novīst Latv. b.-kas saudējumu.

Šit Latvijas bankas darbītu un tās nofīni aprīkātīm tikai tik tālu, cik tālu to var uzturāt par valsts privātsaimniecīku uzņēmumu un proti - tikai komerciālo nodalē.

Latvijas bankas loma valsts finansēs un tauts-bā. No Latvijas

bankas tūās peļņas valsts ienūmums katru gadu ieskaita statītos pārdēto daļu, un šī daļa ir šāda:

No tūās peļņas katru gadu atskaita	pamatkapitālam	25%	(kamēr tas ^{50 milj. l.} _{5 milj. l.})
" " " " " "	rezervu kap-lam	10%	
" " " " " "	īmaksā tantijemas - padomui	1/2%	ne varī- rak, nē 2 mēn. aizgo apm.
" " " " " "	- valdei	2%	
" " " " " "	- b-kas darbīn.	5%	
" " " " " "			
Kopā		42 1/2%	

Pārējo tās peļņas daļu, t.i. ne mazāk, kā 57½%, iekaita valsts ieņēmumos. Šīs summas, ieskaitot 1934.g., būtu šādas:

1922.g. - 0,502 milj. l.	1926.g. - 2,196 milj. l.	1930.g. - 2,243 milj. l.
1923. - 1,105 d ²	1927. - 2,847 d ²	1931. - 0,096 d ²
1924. - 3,296 "	1928. - 3,418 "	1932. - 0,771 "
1925. - 4,227 "	1929. - 4,172 "	1933. - 0,903 "
		1934. - 0,933 "

Kaut gan Latv. b-ka nav dibināta peļņas gūšanai, tomēr summas, kuras no tās tās peļņas iekaitas valsts ieņēmumos, ir tomēr diezgan lielas, kā piem. 1925. un 1929.g. pa 4,2 milj. l. 1925/26. o.g. Šie 4,2 milj. l. atbilstēja ap 2,14% un 1929/30. o.g. ap 1,80% no visu valsts ieņēmumu kopsummas, jo samērā uz lielsiv. 1925/26. o.g. ap 1,70 l. un 1929/30. o.g. ap 1,80 l.; jo uz visu šādājošo atbilstīgi ap 2,90 l. & 2,85 l. Ar 1930.g. sākot, summas, ko no Latv. b-ka tās peļņas iekaita valsts ieņēmumos, sāk masīvi samazināties. Jās uzskaitās arī šīs summas.

Apskatot šīs summas, jāņem vērā, ka Latv. b-ka nav centis sevišķi pavainot savu peļņu, bet gan ar lielu kredītu veicināt Latvijas tautsaimniecības progresu. Šinī ziņā Latv. b-ka daudz darījis. Tā ar saviem lētajiem un ērtajiem kredītiem veicinājis Latvijas svarīgāko saimniecības nozaru, kā lauksaimniecības, rūpniecības un tirdzniecības uzplaukumu.

Latvijas b-ka krietni pirmajos 10 tās pastāvēšanas gados ~~ne~~ pārsnīguši visu privāto anciju banku kredītu un sastādījuši samērā vairāk kā 50% no visu Latvijas privāto tūkstmeņu kredītiestāžu iesnūgtajiem kredītiem. To labi var redzēt sekojošajā tabulā:

Gada beigās	Latv. b-ka aizdev. Milj. l.	Priv. kredītest.		Priv. anc. b-ka	
		Skaits	aizdev. Milj. l.	Skaits	aizdev. Milj. l.
1923	40,8	302	39	14	19
1924	102,8	475	80	20	59
1925	123,1	588	150	20	72
1926	134,5	644	171	20	79
1927	133,9	654	193	20	92
1928	131,8	658	213	19	97
1929	147,7	673	264	19	124
1930	157,4	691	263	19	116
1931	133,5	694	189	18	62
1932	124,4				

Jā tad visa datv. b-ka aizdev. kopsumma, kuras b-ka darbības sākumā sastādīja tikai nepilns 10 milj. lš, 1930.g beigās sasniedza jau 157,4 milj. lš

Bankas darbības sākumā aizdevumos pirmo vietu ieņēma aizdevumi rūpniecības uzņēmumiem. Vēlāk, pēc hipotēku bankas modifikācijas, datv. b-ka pēdējai atstāja gādību par tādām rūpniecības vajadzībām, kas pēc savas būtības prasa ilgtermiņa kredītu, un pati drupatim aprobežojās ar aizdevumu izlietojumu rūpniecības iekšajām ražošanas un eksporta vajadzībām. Šķēršā ar šādu kredītpolitiku, datv. b-ka deva rūpniecībai iespēju pārvest ilgstoša rakstura parādu uz datv. hipotēku banku. No visas bankas aizdevumu kopsummas aizdevumi rūpniecībai 1924.g. s. ap 40%.

Aizdevumi didenībai bankas pirmajos pastāvēšanas gados spēlēja diezgan ievērojamu lomu, jo toņš banka plaši kreditēja arī importu. Vēlāk ^{importam} ~~izstrādājot~~ aizdevumu kopsumma samazinājās, jo banka to liši kreditē mas; jo sākotnēji ar mūsu tauts-ka interesēm, kas vēlams ar kredītu veicināt ārzemju preču importu, par kura attīstību rūpējas paši iemītnesāti ārzemju preču piegādātāji, banka veicina gan ar saviem kredītiem eksportu.

Lauksaimniecība banka savas darbības sākumā nemeditēja, vai arī kreditēja tikai mēģinos apmēros; vēlāk šis kredīts pieauga, kaut gan ne lauksaimniecībai liši, bet cam lauku kredīstādēm. Kredīti masānā mēā arī atsevišķi lauksaimnieki pret viņu nekustāmu īpašumu obligācijām. Modifikācijas Valsts finans bankai (1922.g.), šie kredīti pārvesti uz to, cik tālā tā tādus no datv. b-ka grībējusi pārņemt. Bet lauksaimniecībai vajadzīgi arī tā kuniņa kredīti - rētas kapitālam, un tos līm. datv. b-ka arī nav ligusi. It īpaši šīs ziņā latvijas banka lauksaimniecībai ar saviem kredītiem palīdz kritiskos brīžos, pirm. pēc 1928.g. plūdiem un tīm sēkojušās mēās.

Viši šie latvijas bankas kredīti ievērojami veicinājuši latvijas saimnieciskās dzīves progresu. Jaču kredītu pārtguši gājām arī tam faktam, ka šiem kredītiem zināmā mēnā bijis arī negatīvs iaspaidis, jo daudens veģitums ebe pārkreditēja un vēlāk tīm bij jāiet dibenā, bet pū tā šēit nekavēsīmīs.

Latvijas banka ar saviem kredītiem var darīt ļoti lihu

iespaidu uz visu Latvijas saimniecisko dzīvi. Galvenais tīkai - pirkot saprātīgu un parīfu kredītpolitiku.

Latvijas bankas pozitīva loma mūsu tauts- bē neaprobežojas tikai aizdevumu piešķiršanā viņu, bet izpausās arī īsternīgā kredītu dārdzības līmeņa rēgulēšanā.

Latvijas hipotēku banka oficiāli sava darbību uzsāka 1924. gada 22. sept. B- kas pieņēma lēmumu: 1 milj. l. pamatkapitālam un 1,92 milj. l. kāju sūmju uzsākšanai. Ar 1925. g. 1. janvāri šīs summas papildināja budžeta kārtībā

Latv. hipotēku banka domāta nīpniecībai un namu būvniecībai pilsētās. Ar aizdevumiem namniecībai pa daļai novēsta dzīvokļu kīfe šim nolīkam kalpojuši kredīti jaumbūvēm un veco, kāja laikā īpostīto ēku savīšanai kārtībā. Bez tam šie kredīti patīdījīši uelabot dzīvokļu sanitārās un higiēnīkos apstāklus.

Kūpnīcība kredītā, lai tā varētu plaukt, jō bij jāatļaujo kājā nopostītās nīpniecības ēkas, jāūqādājas masīvas un dauba nīki un vispār jānoorganīfē rašōšana.

Prīvātīkapitālu trūkuma un dārdzības dīl, valsts kredītu loma nīpniecības pasākumu atīaunošanā, jaunieītkošanā un paplašināšanā ir dīzgan ūvērojama.

Aizdevumu summas bijīšas šādās: 1924. g. - 3,4 milj. l., 1925. - 9,3, 1926. - 14,6, 1927. - 18,7, 1928. - 31,1, 1929. - 40,0, 1930. - 60,5, 1931. g. - 65,9 milj. l. et.

Latvijas hipotēku banka īsonīdā aizdevumus ar kūpnīcībai; īdīfīnīcīja - no 4-9 qatīem būnīgī pret metala kūpnīem, kas īevēti Latvijas jūrnīcības dēp- ta kūpnī rēģīstrī vai arī pret uelastānu manīku. Īsternīcīja aizdevumi ūf laīku līds 1 qadam. Šīm kā nochošīnājīmūm pīņem arī koka kūpnīus, ūētpapīrus, banku qarantījas un pat drošus qalvīnīkus.

Aizdevumi: a) kūpnī vai cītu ūdenssātīkus līdsenū jaumbūvēm un kapītālālmoutam; b) kūpnī vai cītu ūdenssātīkus līdsenū pīrkšanai ārīfūnīs. Par aizdevumiem kūpnīcības vajādīcībām b- ka aprīkīna 6% qadī par kapītālu + 1% b- kas pārvaldes īzdevumiem.

Valsts īmītnīmos no tūās pēļjas īemansā 10%. Šīs summas oamētā nīcīqas: 1926./27. s. q. - 27 t. l., 1927./28. - 32 t. l., 1928./29. - 52 t. l., 1929./30. - 49 t. l., 1930./31. - 74 t. l., 1931./32. - 92 t. l., 1932./33. - 79 t. l. et.

Valsts Zemes banka. Valsts zemes banka dibināta 1922 g. ardevumam izstrādāšanai uz lauku nekustamību īpašumiem. Pā izsniedz ilgtermiņa ardevumus vienīgi bankas rīcībā esošos.

Banku nodibinot, valsts tai ardeva 1 milj. zelta franku lielu pamatkapitālu bankas operāciju nodrošināšanai.

Mērķi, kādiem zemes b-ka izsniedz ardevumus, šādi:

- a) zemes iegūšanai;
- b) mantosāmas tiesību novārtošanai;
- c) apbūvei un meliorācijai;
- d) lauksaimnieciskiem pasākumiem;
- e) seno hipotēku parādu novārtošanai.

Ardevumus izsniedz uz 13, 18, 28, 41 un 55½ gadiem.

Neatkarīgi no ilgādiem rīcībā esošajiem ardevumiem, zemes b-ka var izsniegt arī ardevumus skaidrā naudā uz īsiem termiņiem, uz laiku ne ilgāku par 3 gadiem. Īstermiņa ardevumus izsniedz šādiem mērķiem:

- a) saimniecības ēku būvei,
- b) zemes nosusināšanai un applūdināšanas projektu izstrādāšanai;
- c) dzīvju saimniecību u. e. lauksaimnieciskiem pasākumiem ieviešanai;
- d) lauksaimniecības inventāra iegādāšanai.

Īstermiņa ardevumi nodrošināmi ar aizņēmēja kustamu vai nekustamu mantu, vai galvniekiem.

No gada tūlās peļņas 10% pieder valsts ieguldītā pamatkapitāla atmaksai; pārējo daļu pieder zemes zemes kapitālam (90%), kas tas sasniedz 10% no apgrozībā esošo rīcībā esošo kopvērtības. Ja zemes kapitāls sasniedz minēto lielumu, tūlās peļņas sadala: 50% b-kas servīsam kapitālam un 50% pamatkapitāla atmaksai.

Rūkoties no b-kas nolikumiem, tad valsts zemes banka valsts iemūmums no savas tūlās peļņas nevā neizskaita, tā dod tikai valsts ardevumam (10% no gada tūlās peļņas) un pārējo summu (90%) pieder zemes kapitālam.

Valsts zemes bankas ardevumi atsevišķos gados bijuši šādi: 1922. g. - 6,1 milj. l., 1923. - 19,0, 1924. - 81,2, 1925. - 46,8, 1926. - 77,6, 1927. - 111,5, 1928. - 144,5, 1929. - 178,9, 1930. - 200,1, 1931. g. - 215,2 milj. l.

Bankas tūā pēlņa atsevišķos gados bijusi šāda:

1923. g. - 55 t. ls	1927. g. - 784 t. ls	1931. g. - 641 t. ls.
1924. „ - 384 d ²	1928. g. - 928 d ²	1932. „ - 488 d ²
1925. „ - 368 „	1929. g. - 858 „	1933. „ - 959 „
1926. „ - 516 „	1930. „ - 702 „	1934. „ - 876 „
		1935. „ - 856 „

Lauksaimniecības uzņēmumi.

Semējot lauksaimniecības kultūras paaugstināšanu, valsts apsaimniekošanā atstātas vairākas saimniecības, ar nolūku ražot - audēt tīrasiņu zirņus, lielopus, cūkas, putnus, aitas u. c., vai ražot noteiktus šķirņu labības, kartupeļus, zāļu un sakņuaugu sēklas, augļu kociņus u. c.; izstrādāt visāda veida meliorācijas un tehniskas labietības, kalpot par patēdīgiem lauksaimniecības izmēģinājumu iestādēm un mācības iestādēm lauksaimniecības skolām, izveidotis par kultūras centriem un paraugu aprindīgiem lauksaimniekiem.

No šādām valsts muižām varam minēt sekojošās: Valmieras, Šķitēma, Līpupes, Dubessu un ezers muiža, Pūtes un Rudņi krogs dārzeņu saimniecības, Kasdangas lauksaimniecības un zīnkopības ferma, Jampits vaislas lopu audzētava, Stendes selekcijas stacijas ferma, Baldunu dārzeņkopības skolas ferma, Smiltenes pilsaimniecības un lopkopības skolas ferma, Jampgultenes laukropības izmēģināšanas stacijas ferma, Jampkūmniešas purvu kultūras izmēģinājumu stacijas ferma, Mārciņas līnkopības izmēģinājumu stac. ferma, datgals lauksaimniecības vidusskolas ferma un Vidsmuižas lauksaimniecības stac. ferma.

Visi šie pasākumi kopā valstij devuši šādas summas:

1925./26. s.g. - 180 t. ls, 1926./27. - 193, 1927./28. - 69, 1928./29. - 87, 1929./30. - 143, 1930./31. - 234, 1931./32. - 84, 1932./33. - 101 un turpākos gados šīs summas pamazām pieaug. Lielāko posteni šīs summas' ieņem valsts muižas, piem. 1925./26. s.g. vienas pašas devušas 147 t. ls un 1930./31. s.g. 130 t. s.

Ārvaldniecības uzņēmumi.

Šinī grupā ietilpst Kemenu un Baldones sēravoti. Lielāki ir Kemenu sēravoti un mazāki - Baldones.

Šie upņēmumi no valsts prasā tikai kapitāla ieguldījumus, bet finansiāli rezultāti lielu pavāji. Piem. Krievu sēravoti 1926./27. s.g. valsts kasei devuši 63 t. l., bet 1927./28. s.g. gandrīz nekā. 1928./29. s.g. - 93 t. l., bet 1929./30. s.g. tikai 1.000,-. Jā tad to iemaksas summas valsts kasei ļoti svārstīgas.

Ar Baldones sēravolu finansiālajiem rezultātiem lieta vēl bēdīgāka, tie visu laiku valsts kasei nav devuši gandrīz nekā, bet gan prasījuši tikai piemaksas.

Arašādi uzņēmumi.

Pie mūsu cehumiem pastāv dažādi uzņēmumi, kur nodarbināta izlodātos un no darba atpūst 25% iekrāta valsts iemaksas. Sākot ar 1928./29. gaimniecības gadu šie uzņēmumi ir atbilstīgi plašāku un sekunāru darbību, tā kā valsts iemaksas piem. 1930./31. s.g. jau iekrājāja 124 tūkst. l. Pie cehumiem pastāv sarkojoši gaimniecības dabas pasākumi: lauksaimniecības, lopropības, kūdras ražošanas, mežu darbu, kijeļu cepļu, asinārijas, audēju un kijeļu darbnīcas; dēbnieku, galdunieku, grāmatzēju, kumpnieku, kalēju un atšēdsnieku, sedleņu, sūnu taisītāju, stieņu pincinātāju, veļas mazgātava, gaimniecības, rokdarbu, umontu un būvdarbu, dažādu āreju un iekšēju darbu u.c.

Jomā jāaisrāda, ka visus šos cehumu pasākumus grūti pūskaitīt pū valsts privātsaimnieciskajiem uzņēmumiem, tie ir tikai cehuma patīguzņēmumi.

Bez cehuma darbnīcām vēl varētu minēt kādas sīvas dabas valsts gaimniecības pasākumus, bet tie tomēr, nav neir ievērojami, lai tos atsevišķi minētu.

Ar šo varētu nosēigt apokatu par atsevišķiem valsts privātsaimnieciskajiem uzņēmumiem, un tagad tikai atliek dot sēdeium par to nosēmi detvijas valsts finansē un tautsaimniecībā.

Pezes

1. Valsts valsts privātsaimniecisko uzņēmumu savā laikā nav dibināti privātas iniciatīvas tikuma dēļ, ne arī pelņas quāšanos nolūkos, tādēļ to finansiāli uzskatīti samērā vāji.
2. Šie uzņēmumi radušies: a) kā manbojuins no agrākām varām (dec. ej, dūpājas kapa ostas darbnīcas, Jūglas elektr. uzņēmums u.e.)
 b) Vai arī valsts tos nodibināja tādēļ, lai datuījas pirmajos pastāvīšanas gados labāk un lētāk apgādātu amiju (Am. en. k. k. u. e.), vai arī, lai valstij tam laikā nebūtu jābūt atkarīgai no privātas saimnieciskās varas (Spieskums u. e.)
 c) Valsts pāņūm. savā rīcībā vainatus up. pēe to monaršānas mansāšanas quāšības (pim. Jelgavas cukura fab., kurā vēlāk monopolizēja, dūpājas dūšu fab. u. e.)
 d) Pāņūm. uzņēmumi dibināti vai nu nepieciešamības dēļ (bīgas tūs b-kas), vai arī, lai šādūmīnīm saqādātu darbu (kūdras fabrikas) un lauks-čas upņūmni - vispār lauksaimniecības kultūras pacelšanai. Šīkie uzņēmumiņi pū darādām iostādēm uzskatāmi, kā šo Hol. patīgusūmni (māeības restāņū saimniec. pasākumi, tēpet cituūm pasākumi u. e.)
3. Kas attiecas uz valsts privātsaimniecisko uzņēmumu loūm valsts finansēs, tad tā ir samērā nīcīga. No valsts Mūjūmūm budž. 1922./23. s. g. uzņūmni no valsts privātsaimnieciskajiem uzņūmniem gan iztaisija ap 9%, bet cīto gados, pīm. 1932./33. s. g. tikai ap 0,8%. Visā šajā ietūmūm postkū līlākās svāstības ielus dec-ķū un lab. b-kas iemarsas. Abskaitot šos divus uzņūmūm, % no visas ietūm. budžeta kopsummas nīcīgs. Bez tam iemarsas no dec-ķūm mēvar vēlēt par abskaitjūm no tūās pelņas, jo tādas ķūm nūmas nav. Šeit stāvoklis iznāk tāds: no ar vienu roku valsts nase no dec-ķūm panēm, to pašū (ja ne vairāk) ar otru roku ķūm atdod atpamēl. Ja arī tādī uzņūmni, pū kurīem valstij jāpimarsā (Kūdras fabrikas, Jūglas elektr. uzņūmūm, šaidniecības iostāds u. e.)
4. Par valsts privātsaimniecisko ^{uzņūm} loūm Latvijas tauts.-kā var spūst, abskaitot no visiem uzņūmniem dec-ķū un b-kas, jo pēdēji ir savdabīgi uzņūmni, kurīem, kas šaubām ļoti līla tautsaimnieciska noēme, bet tos ar pāņūm nevējag sajamet. No pāņūm uzņūmniem līlākā tauts.-kā noēme amijas ekonomiskajam veikālam, V. E. F, dūpājas kapa ostas darbnīcām un dūšu fabrikai. Pāņūm uzņūmni tauts.-kā noēme ir diezgan slēpjama.

Literatūra

1. Conrad, F., Prof. Dr.: - Grundriss zum Studium der politischen Oekonomie. III Teil - Finanzwissenschaft. Jena, 1923.
2. Eberberg, Karl Jh.: Grundriss der Finanzwissenschaft. Dritte und vierte Aufl. Jena, 1928.
3. Moll, Dr. Prof. Dr.: Lehrbuch der Finanzwissenschaft. Berlin, 1930.
4. Philippovich, G.: Grundriss der Politischen Oekonomie. Jübingen, 1926.
5. Wörterbuch der Volkswirtschaft, Jena, 1932.
6. Saitens, Manuel: Die öffentliche Unternehmung der Gegenwart. Jübingen, 1930.
7. Schultz, Dr. Dr.: Die ^{wirtsch.} wirtschaftliche Bedeutung der Eisenbahnen. Jena, 1922.
8. Valsts statistiskās pārū. gada grāmatas, finanšu statistika u.c. speciāli izdev.
9. Zināšanas attīstības nosaukums un vietas
10. Banku pārskati par to darbību
11. Beveceļu visv. pārskati par to darbību.